

Овој проект е финансиран од Европската Унија

АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ОД НАБЉУДУВАНИТЕ СУДСКИ ПОСТАПКИ ВО 2024 ГОДИНА

СКОПЈЕ 2024

**АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ
ОД НАБЉУДУВАНИТЕ
СУДСКИ ПОСТАПКИ
ВО 2024 ГОДИНА**

Скопје, 2024

Издавач:

Коалиција на здруженија на граѓани Сите за правично судење – Скопје

За издавачот:

Дарко Аврамовски - извршен директор на Коалицијата Сите за правично судење

Уредник:

Дарко Аврамовски

Автори:

Дарко Аврамовски

Лејла Тутик

Ивана Петковска

Техничка обработка:

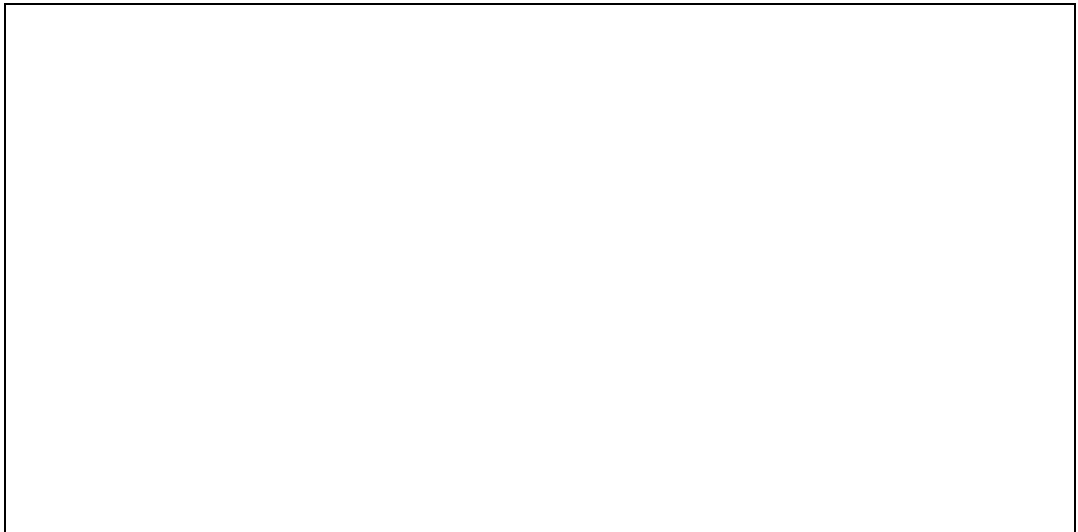
Даниел Митковски

Печатење:

Графохартија

Тираж:

100

Оваа анализа е изработена со финансиска поддршка од Европската Унија. Содржината на документот е целосна одговорност на Коалиција „Сите за правично судење“ и не ги одразува ставовите на Европската Унија.

Проектот е
финансиран од
Европската Унија

СОДРЖИНА

ВОВЕД	1
МЕТОДОЛОГИЈА	2
УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА ГЛАВНА РАСПРАВА	4
ЈАВНОСТ НА ГЛАВНА РАСПРАВА	11
ЕДНАКВОСТ И НЕПРИСТРАСНОСТ	19
ПОЧЕТОК НА ГЛАВНА РАСПРАВА.....	22
ПОУКИ ЗА ПРАВА	24
ПРИЗНАНИЕ	27
ДОКАЗНА ПОСТАПКА	29
Материјални докази.....	30
Испитување на сведоци	32
ПРЕСУДА	35
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	38
Услови за одржување на рочиште	38
Јавност и право на јавно судење	39
Еднаквост на оружјата.....	39
Непристрасност и независност.....	40
Поуки за правата	41
Признание на вина	41
Доказна постапка	42
Пресуда	43

ВОВЕД

Овој извештај ја претставува годишната анализа на податоците собрани преку теренското следење на судските рочишта спроведено од Коалиција „Сите за правично судење“. Во текот на изминатата година, нашиот мониторинг тим присуствуваше и набљудуваше широк спектар на судски постапки низ различни судови од подрачјето на четирите апелациони судови, со цел да се процени ефикасноста, транспарентноста и правичноста на судскиот процес. Податоците собрани за време на овие мониторинг сесии даваат вредни увиди за функционирањето на правосудниот систем, почитувањето на законските процедури и заштитата на правата на поединците во судницата, а набљудувањето на судските постапки во континуитет дава ценета перспектива над историскиот развој и примената на меѓународните стандарди за фер и правично судење.

Имајќи го предвид започнатиот скрининг процес за пристапување кон Европската Унија, Северна Македонија во иднина мора да вложи исклучителни напори во реформите кои се однесуваат на правосудниот систем и борбата против организираниот криминал и корупцијата. Поглавјето 23 е од исклучителна важност за текот на целиот преговарачки процес и динамиката на преговорите, па во таа насока судството и јавното обвинителство важно е да дадат резултати од своето работење, а тоа најмногу се очекува од сузбивањето на корупцијата како посебен феномен што се појавува во едно општество.

Оттука, примарната цел на оваа анализа е да ги истакне клучните трендови, предизвици и области за подобрување на судските постапки, како што се гледа од искуствата од прва рака за време на судските расправи. Преку испитување на овие наоди, имаме за цел да понудиме препораки кои се релевантни и применливи во насока да се зајакне интегритетот на правниот систем, да се промовира одговорноста и владеењето на правото, како и да се осигура дека правдата е достапна за сите. Од друга страна пак, преку присуството на набљудувачите во судниците се зголемува степенот на јавност на судските постапки, а со тоа се овозможува и практикувањето на правото на јавно судење како составен дел од правото на фер и правично судење.

Во текот на овој извештај ќе презентираме квантитативни податоци и квалитативни опсервации, со фокус на клучните показатели како што се одложувањата на случаите, процедуралната усогласеност, третманот на ранливите групи и целокупната транспарентност. Заклучоците кои произлегуваат од овие податоци ќе придонесат за тековните напори на Коалиција „Сите за правично судење“ да се залага за реформи во судскиот сектор, да ги поддржи препораките за политиките засновани на докази и да го поттикне граѓанското општество да игра активна улога во одржувањето на одговорноста на правосудниот систем. Воедно, овие податоци и нивната анализа можат да служат како битен ресурс на самата судска власт со цел да може да креира сопствени изворни обиди за унапредување на состојбите, но и да послужи како ресурс за извршната и законодавната власт, како би можеле истите соодветно да ги насочат своите напори кон најголемите и клучни проблеми со кои се соочува судската власт за да се зајакне нејзината независност и ефикасност.

МЕТОДОЛОГИЈА

Со цел спроведување на истражувања во однос на практична примена на стандардите за фер и правично судење во судските постапки, Коалицијата „Сите за правично судење“ користи посебна и унифицирана методологија, која се состои од примена на три пристапи, односно:

- Мониторинг на судски постапки од страна на професионални судски набљудувачи за чија примена се употребува стандардизиран прашалник;
- Обработка на статистички податоци;
- Работни состаноци со релевантни чинители.

И оваа година, мониторингот на судски постапки беше спроведен со физичко присуство на професионални судски набљудувачи на Коалицијата на закажани рочишта за главна расправа по судски предмети кои се водат во основните судови во Република Северна Македонија. На самиот почеток, ќе дадеме осврт на неколку битни аспекти за мониторингот на судски постапки од страна на професионални судски набљудувачи за време на извештајниот период, па така:

- Мониторингот процесот беше спроведен во времетраење од 10 месеци, во период од јануари заклучно со октомври, 2024 година;
- Во текот на горенаведениот период, мониторирали беа вкупно 684 рочишта за главна расправа, од кои 181 рочишта по предмети од граѓанска област, и 292 рочишта по предмети од кривична област, 199 рочишта се однесуваат на предмети од областа на организиран криминал и корупција, како и помал број на прекршочни и управни предмети;
- Мониторингот на судски постапки беше спроведен на национално ниво, при што беа опфатени вкупно 16 судови, на ниво на сите 4 апелациони подрачја;
- За судски набљудувачи беа ангажирани вкупно 32 правници, кои поседуваат искуство со работа во кривично-правната и граѓанско-правната материја, дел од нив искусни и долгогодишни набљудувачи на Коалицијата. Паралелно додека се спроведуваше мониторинг процесот, проектниот тим на Коалицијата, реализираше сет обуки, наменети за судските набљудувачи, со цел унапредување на нивните знаења и индивидуални капацитети, во поглед на практичната примена на процесните закони и меѓународно прифатените стандарди за фер и правично судење;
- Судските предмети што беа мониторирали во текот на извештајниот период беа избрани на неколку начини. Најнапред, како и секоја година, фокусот беше ставен во прв план на судските предмети што се медиумски експонирани, односно предметите за кои постои висок јавен интерес да бидат следени и оценети. Дополнително, со оглед дека Коалицијата е препознатлива во јавноста како единствен национален субјект кој континуирано спроведува мониторинг на судски постапки, сосема очекувано беше дел од предметите кои што беа мониторирали да се предмети по барање на граѓани, кои што на еден или друг начин се инволвирани, односно засегнати со судската постапка на која што се однесува барањето за мониторинг. За време на извештајниот период, вкупно 144 судски предмети се мониторирали по барање на странки, меѓу кои покрај граѓани и правни лица, до Коалицијата се обратија и судии, јавни обвинители и државни институции и органи за да побараат набљудувачите да ги следат предметите во кои постапуваат или каде се јавуваат како странка. Дополнително, доколку направиме споредба со минатите години ќе констатираме дека има континуирано зголемување на бројот на предмети кои се набљудуваат по барање на граѓаните, од 57 предмети во 2022

година, 89 предмети во 2023 година, до 144 предмети оваа 2024 година. Покрај ова, со цел да се унапреди опфатот и да се обезбеди репрезентативен примерок, преку кој што ќе добиеме детален приказ за реалната состојба во практиката за примената на процесните закони, за време на извештајниот период, предмет на мониторинг беа и судски предмети избрани по случаен избор од страна на проектниот тим на Коалицијата.

Во оваа насока, податоците прибрани преку спроведениот мониторинг на судска постапка, од страна на судските набљудувачи, се внесуваат во посебно креиран прашалник за таа намена. Прашалникот е систематизиран и истиот содржи прашања поврзани со текот на главната расправа, со посебен фокус на секоја фаза одделно, со цел да се оцени примената на процесните закони во практиката, како и степенот на почитување на меѓународно прифатените стандарди за фер и правично судење од страна на судовите кои што беа опфатени со овој процес. Оваа година, прашањата од прашалникот беа предмет на модификација, па така најголем дел од нив беа поставени во формат на отворени прашања, со цел набљудувачите да ги даваат нивните одговори наративно, а секако дел од нив и со избирање на еден или повеќе понудени одговор.

За крај, со цел комплетирање на податоците кои што беа предмет на обработка и анализа, организираме и работни состаноци со релевантни чинители, кои што состаноци ги користиме како платформа за размена на мислења и искуства од страна на присутните учесници во контекст на сите актуелни прашања што се предмет на дискусија за време на состанокот. Овој пристап го практикуваме веќе неколку години, и можеме да заклучиме дека истиот е особено корисен, со оглед дека преку овие состаноци покрај тоа што се овозможува дискусија за проблемите и предизвиците кои што постојат во практиката, причините поради кои што истите се јавуваат, а кои што не можеме да ги увидиме на поинаков начин, овој пристап ни служи и за ревизија и прилагодување на методолошкиот пристап кој што го користи Коалицијата, со цел спроведување на ваков тип на истражувања.

Во продолжение на овој извештај ќе дадеме детален осврт на детектираните состојби во практиката, односно сите проблеми и предизвици со кои што се соочуваат судовите при водењето на судските постапки, а секако ќе понудиме и конкретни препораки за надминување на истите.

УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА ГЛАВНА РАСПРАВА

Основното прашање од кое што се поаѓа при анализата на податоците од спроведениот мониторинг на судски постапки е секако прашањето за тоа дали биле исполнети условите за одржување на главната расправа, или не, а доколку не биле исполнети, за колку вкупно рочишта за главна расправа станува збор. Оттука, во однос на ова прашање, Законот за кривичната постапка,¹ како и Законот за парничната постапка² низ неколку одредби дефинираат кои услови треба да бидат исполнети за да може да се одржи едно рочиште за главна расправа. Во спротивно, доколку овие законски предвидени услови не се исполнети, рочиштето за главна расправа мора да се одложи.

Во оваа насока, видно од податоците изнесени подолу, можеме да констатираме дека оваа година, 40% од вкупниот број на мониторирани рочишта за главна расправа биле одложени. Останатите 54% од рочиштата биле одржани, при што во 17% од нив главната расправа била заклучена и требало да се донесе судска одлука, додека пак во 37% главната расправа требало да продолжи на друг термин.

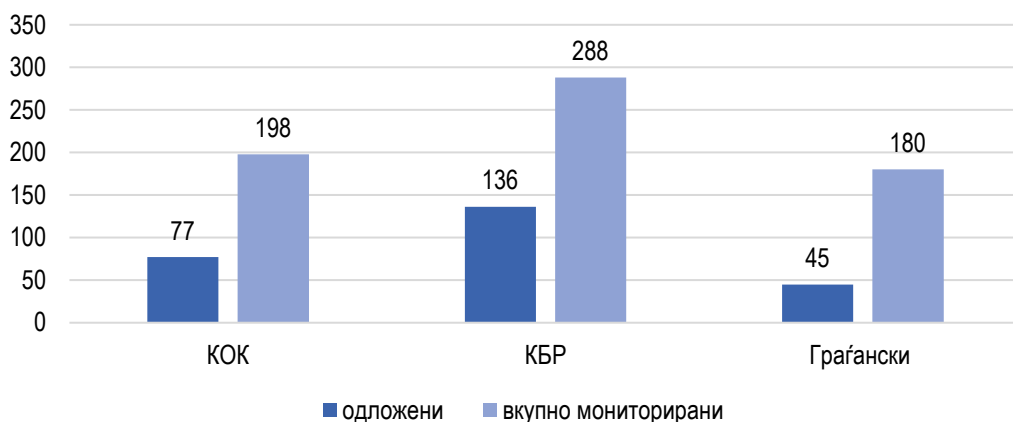
Дали рочиштето се одржа?

За крај, иако се работи за многу мал број на случаи, сепак во 6% од страна на судскиот набљудувач било евидентирано дека истиот нема информација во однос на рочиштето кое што било предмет на мониторинг, поради што не може да даде одговор дали истото било одржано или пак одложено. Колку за појаснување, тука се работи за две различни ситуации. Прво, кога од страна на судот било донесено решение за исклучување на јавноста од главната расправа, при што не било дозволено присуство на стручна јавност, а со тоа ниту присуство на овластениот судски набљудувач на Коалицијата. Второ, ситуација кога странките не бил присутни пред судницата, истата била заклучена, а воедно и немало никакво известување во однос на предметот.

Интересно исто така е доколку податоците за одложени рочишта ги анализираме и од аспект на видот на постапката која што била предмет на мониторинг, и соодветно на тоа направиме споредба.

¹ Закон за кривичната постапка, Службен весник на РМ број 150/10, 100/12, 142/16, 193/16, 198/18

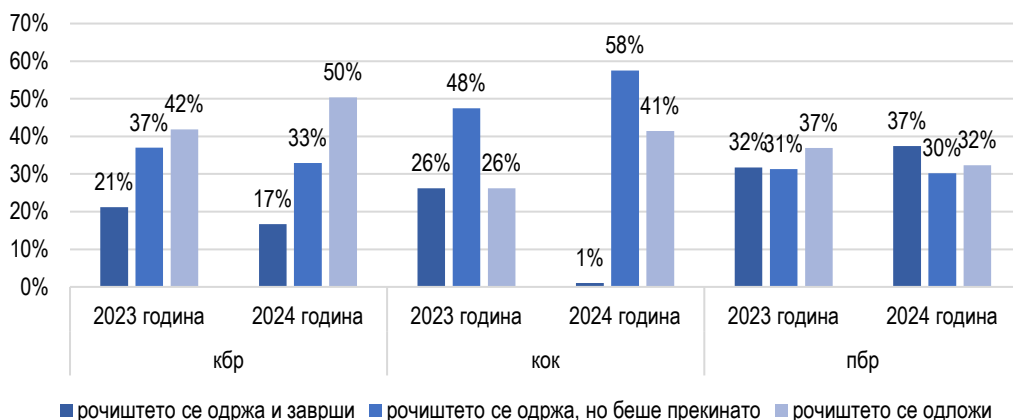
² Закон за парничната постапка, Службен весник на РМ број 79/05, 110/08, 83/09, 116/10, 124/15

Сооднос помеѓу одложени и мониторирани рочишта

Оттука, а видно од податоците изнесени претходно, можеме да заклучиме дека состојбата во однос на одлагањето на рочиштата за главна расправа е многу подобра во граѓанските постапки за разлика од состојбата евидентирана во кривичните постапки. Во прилог на оваа констатација говори фактот што од вкупниот број на мониторирани рочишта по граѓански предмети, евидентирано е одлагање од само 25%, што при поинаков приказ значи дека 3/4 од мониторираните рочишта биле одржани. За разлика од нив, во кривичните постапки, како што истакнавме и претходно, состојбата е поинаква, па така во предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата одлагањето е застапено со 39%, додека пак во останатите кривични предмети одлагањето е евидентирано со дури 47%.

Дополнително во овој дел, сметаме за потребно да направиме споредба на податоците од оваа година, со податоците од 2023 година.

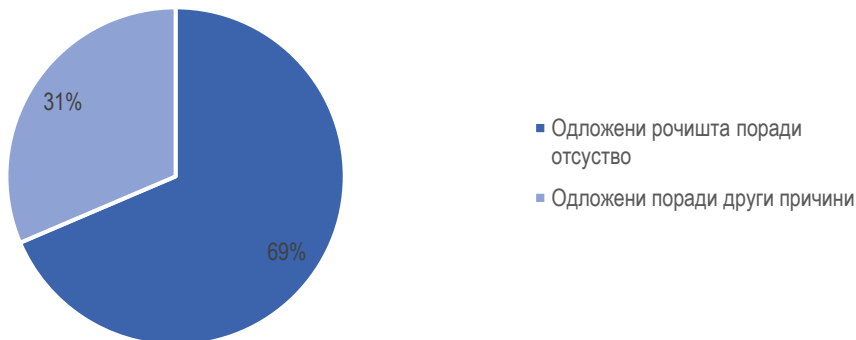
Ефикасност при закажување рочишта

Најнапред, видно од податоците изнесени претходно, нешто што остава впечаток е тоа што во 2024 за разлика од 2023 година забележан е тренд на зголемување на бројот на одложени рочишта за главна расправа како во кривичните предмети од областа на организираниот криминал и корупцијата, така и во останатите кривични предмети. Ваквото зголемување е особено сериозно во предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата, имајќи

предвид дека стапката на одложени рочишта од 26% во 2023 година се зголемила на 41% во 2024 година. За разлика од нив, тренд на намалување е забележан единствено во граѓанските судски постапки, па така стапката на одложени рочишта од 37% во 2023 година се намалила на 32% во 2024 година.

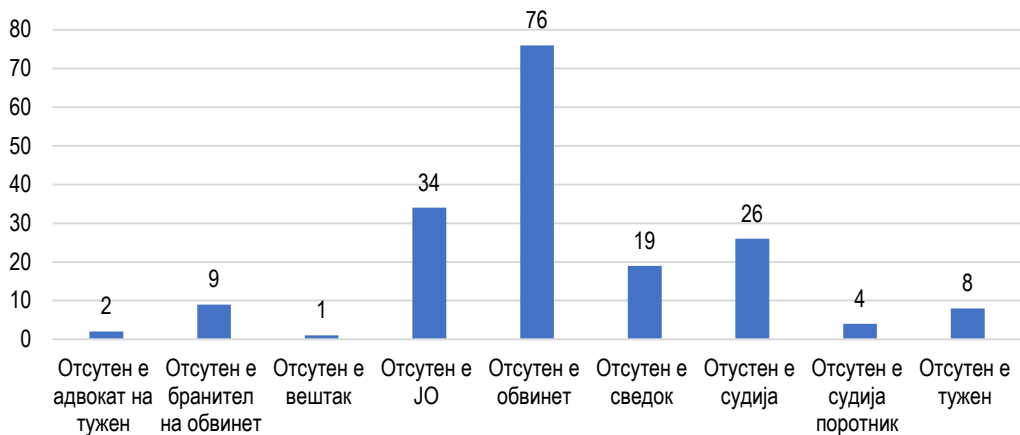
Покрај ова, од податоците изнесени во предметниот график сметаме дека внимание заслужува уште едно прашања. Имено, нешто што остава впечаток е секако и стапката на завршени судски постапки, при што може да се забележи дека кај кривичните постапки и во однос на ова прашање повторно е евидентиран тренд на намалување, за разлика од граѓанските постапки каде што иако не толку сериозно, сепак е евидентирано зголемување. Во овој дел, особено проблематична е состојбата евидентирана кај предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата, со оглед дека стапката на завршени судски постапки кај овој вид на предмети од 26% во 2023 година е намалена на само 1% во 2024 година.

Кога станува збор за одложените рочишта за главна расправа, неопходно е да се анализираат и причините на кои што се должи таквото одлагање. Оттука, а доколку ги анализираме податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да забележиме дека најголем дел, односно 69% од случаите кога рочиштето било одложено, тоа било поради отсуство на лица чие што присуство било неопходно за да се одржи главната расправа, додека пак во 31% одлагањето било поради други причини. При поинаков приказ на податоците, ова значи дека над 2/3 од евидентираните одлагања биле резултат на отсуство на некој од учесниците во постапката.

Причини за одлагање

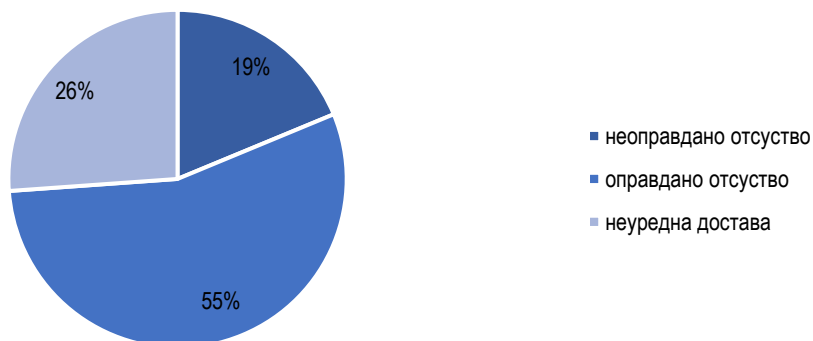
Кога станува збор пак за одлагањата по основ на отсуство, сметаме за потребно да пристапиме кон детална анализа на поединечните отсуства, со цел да видиме отсуството на кој учесник во постапката било причина за најголемиот број на одлагања оваа година.

Отсуство на учесници

Оттука, видно од податоците изнесени претходно, јасно произлегува дека отсуството на обвинетиот во рамки на извештајниот период била најчестата причина за одлагање на рочиштата за главна расправа, со оглед дека вкупно 76 рочишта биле одложени токму поради ваквото отсуство. Веднаш потоа следува отсуството на јавниот обвинител кое отсуство било причина за одлагање на вкупно 34 рочишта за главна расправа, нешто помалку, односно 26 рочишта биле одложени поради отсуство на судија, како и 19 одложени рочишта поради отсуство на сведок. Отсуството на останатите лица било причина за одлагање на рочиштето во помал број на случаи поради што истите податоци нема да бидат предмет на посебна анализа.

Во поглед на ова прашање, а со цел да имаме целосен приказ, потребно е да се направи анализа и на видот на отсуството, во смисла на тоа дали се работи за оправдано или неоправдано отсуство, или пак за неуредна достава. Оттука, оваа година од вкупниот број на евидентирани отсуства, можеме да заклучиме дека 97 биле оправдани, 33 неоправдани отсуства, и 49 отсуства поради неуредна достава. Овие податоци изразени во проценти се прикажани во графиконот подолу.

Причини за отсуство

Во однос на овие податоци, нешто што треба да се има предвид и кое што заслужува внимание е секако тоа што од вкупно 33 евидентирани неоправдани отсуства, во 22 случаи се работело

за отсуство на обвинети во кривична судска постапка. При поинаков приказ на податоците, отсуството на обвинетиот во 2/3 било неоправдано. Дотолку повеќе, слична ситуација имаме и кога се работи за отсуствата поради неуредна достава, со оглед дека од вкупно 45 отсуства по овој основ, 33 од нив биле поради неизвршена уредна достава на обвинетиот, што значи над 2/3 неуредните доставки се однесувале само на обвинетиот.

Покрај отсуствата, иако во значително помал процент, сепак евидентирани се и други причини кои што биле основ за одлагање на рочиштето за главна расправа.

Други причини за одлагање

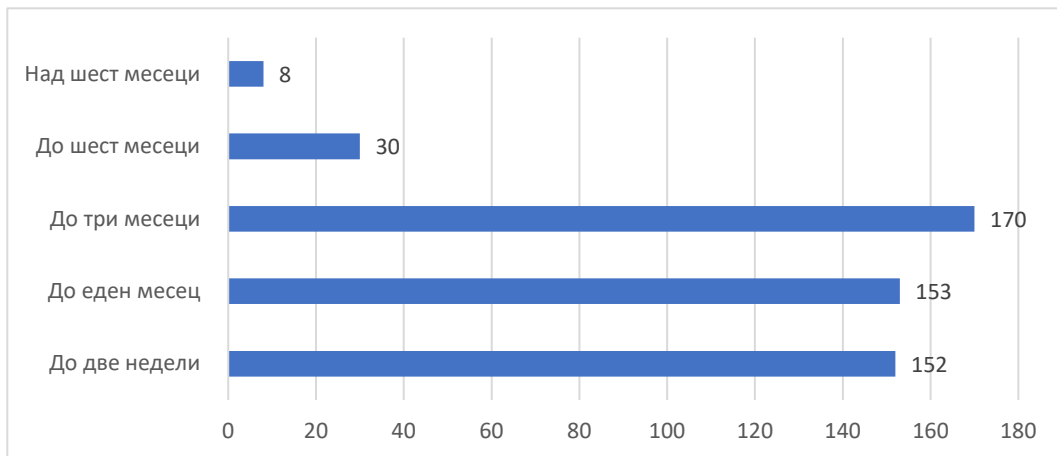
Оттука, а видно од податоците изнесени во графиконот, најголем дел од рочиштата, односно вкупно 17 од нив биле одложени поради истакнато барање од некоја од странките во постапката. Ваквите барања на странките се однесуваат за различни прашања, како што е потребата од дополнително време за да се запознаат со предметот, да се произнесат во однос на истакнатите наводи и доставени предлози од страна на спротивната странка, истакнато барање за спојување на постапки и сл. Веднаш потоа, односно вкупно 13 рочишта за главна расправа биле одложени поради тоа што се чекало да биде изготвен вешт наод и мислење, односно супервештачење во предметот. Значителен број на одлагања биле резултат на тоа што списите од предметот се наоѓале пред друг суд или орган, односно 10 од рочиштата биле одложени заради оваа причина.

Исто толку рочишта биле одложени поради отповикување на претходно закажаниот термин. Кога станува збор за отповикувањето на термини, сметаме за потребно да истакнеме дека се работи за практика која што е евидентирана само во основните судови во Скопје, при што 9 од случаите кога рочиштето било отповикано се однесувале на кривични постапки, а во само 1 случај се работело за граѓанска судска постапка. Согласно методологијата која што ја користиме, отповиканите термини се евидентираат како одлагања, без разлика на тоа што отповикувањето се прави така што се објавува известување на официјалната веб страна на Судот, со цел странките и јавноста да бидат информирани за одлагањето. Истакнато барање за изземање на судија било причина за одлагање во вкупно 7 случаи, додека пак прибавувањето на докази потребни за постапката е евидентирано како причина за одлагање на вкупно 8 рочишта за главна расправа. Останатите причини се помалку застапени, поради што нема поединечно да се осврнуваме на истите.

Исто така, во овој дел сметаме за потребно да се направи анализа и на уште едно прашање кое што се однесува на динамиката на главната расправа. Оттука, а видно од податоците

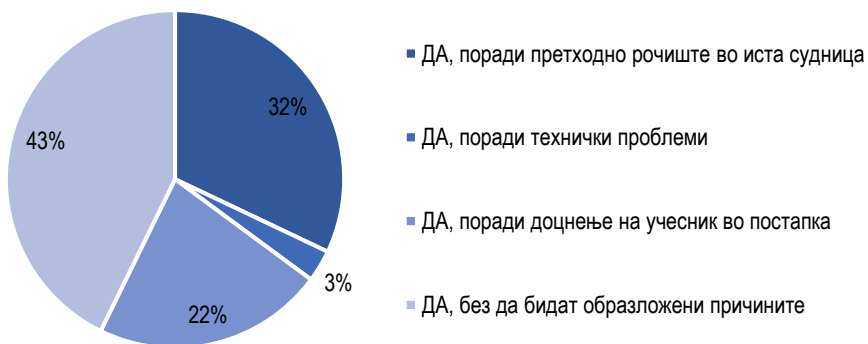
изнесени во графиконот подолу можеме да заклучиме дека имаме различна динамика на судските постапки кои што оваа година беа предмет на мониторинг. Во оваа насока, податоците се групирани при што е поставена скала на насрочување на рочиштата во временски период до две недели, до еден месец, до три месеци, до шест месеци и над шест месеци. Оттука, во најголем дел, односно во вкупно 305 мониторирани предмети, протекот на време помеѓу две закажани рочишта за главна расправа се движи на ниво на еден месец. Поединечно, во 152 предмети, насрочувањето било до две недели, додека во 153 предмети тоа било до еден месец. Исто така, во значителен број на предмети, насрочувањето на рочиштата било до три месеци, што видно од податоците било евидентирано во вкупно 170 предмети мониторирани предмети.

Од овие податоци, иако се работи за многу мал број на рочишта застапени со помалку од 10%, сепак евидентирана е динамика на главна расправа согласно која што протекот на време од едно до друго рочиште изнесува до 6 и над 6 месеци. Поединечно, во 30 предмети кои што биле мониторирани, наредното рочиште било закажано во временски период до шест месеци, а пак во 8 предмети наредниот термин бил закажан за период над шест месеци. Особено загрижува податокот што 8те случаи каде што е евидентирано дека протекот на време од едно до друго закажано рочиште за главна расправа изнесува над шест месеци, 6 од нив се граѓански постапки од областа на работните односи, или при поинаков приказ тоа значи 75% се ваков тип на постапки. Во однос на овие податоци, треба да се имаат предвид ставовите 4 и 5 од членот 405 во Законот за парничната постапка, согласно кои што одредби се предвидува постапката во споровите од работни односи, пред првостепен суд мора да се заврши во рок од 6 месеци од денот на поднесувањето на тужбата, а одлуката по жалба од страна на второстепениот суд да биде донесена во рок од 30 дена од приемот на жалбата, односно најдоцна во рок од 2 месеци доколку пред второстепениот суд се одржи расправа.

Динамика на главна расправа

За крај, последното прашање кое што ќе биде обработено во овој дел се однесува на оцената за тоа во практиката се почитуваат термините за кога се закажани рочиштата за главна расправа, од аспект на тоа дали судењето започнало со задоцнување или пак не. Во оваа насока, а согласно податоците од спроведениот мониторинг, јасно произлегува дека од вкупно 570 рочишта за главна расправа, 439 започнале навремено без да има задоцнување, додека пак за 131 рочиште судењето не започнало во предвидениот термин, при што е евидентирано задоцнување. Оттука, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да заклучиме дека задоцнувањето кое што е евидентирано во рамки на извештајниот период, воглавном се должи на неколку различни причини.

Доцнење на почетокот на рочиштето

Во оваа насока, произлегува дека најголем дел од судењата, односно 32% започнале со задоцнување поради претходно рочиште кое што се одржувало во иста судница каде што било закажано и рочиштето кое што било предмет на мониторинг. Нешто помалку, односно во 22% од предметите, причината за задоцнување се должела на доцнењето на учесник во постапката, а незначително, односно задоцнување поради технички проблеми е евидентирано во само 3% од мониторираните предмети. Во однос на овие податоци, особено загрижува и тоа што евидентирана е исклучително високата стапка од 43% на предмети во кои што судењето започнало со задоцнување, а од страна на судот воопшто не биле образложени причините за истото.

ЈАВНОСТ НА ГЛАВНА РАСПРАВА

Начелото на јавност претставува едно од основните начела на секоја демократска држава, кое во најширока смисла на зборот подразбира работата на сите државни институции, вклучително и институциите од правосудниот сектор, да подлежат на контрола од страна на јавноста. Во оваа насока, начелото на јавност во работењето на судовите во Република Северна Македонија е подигнато на ранг на уставен принцип. Оттука, Уставот во членот 102 предвидува дека расправата пред судовите и изрекувањето на пресудата се јавни, а дека јавноста може да биде исклучена само во случаи кои се утврдени со закон. Дотолку повеќе, ова начело претставува и клучен елемент на правото на фер и правично судење предвидено со членот 6 од Европската конвенција за човекови права. Понатаму, овој уставен принцип е подетално разработен низ неколку посебни членови во процесните закони, односно Законот за парничната постапка³ и Законот за кривичната постапка.⁴

Предметните закони, меѓу другото предвидуваат дека главната расправа е јавна, и дека на главната расправа, покрај учесниците во постапката, може да присуствува и кое било друго полнолетно лице. Иако главната расправа по правило е јавна, сепак, постојат неколку законски предвидени основи за исклучување на јавноста од расправата, кои што се таксативно наведени во член 354 од Законот за кривичната постапка.

Така, исклучување на јавноста од расправа, согласно одредбите од овој Закон, може да биде направено, доколку истото е потребно заради:

- Чување на државна, воена, службена или деловна тајна, како и јавниот ред;
- Заштита на приватниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, како и со цел да се обезбеди заштита на безбедноста на сведокот или жртвата;
- Заштита на интересите на малолетник.

Законски основи за исклучување на јавноста од расправа, се предвидени и согласно одредбите од Законот за парничната постапка, поточно членот 293 од Законот, кој што ја предвидува оваа можност во случај кога тоа е потребно за:

- Чување на службена, деловна или лична тајна;
- Чување на интересите на јавниот ред или причините на моралот.

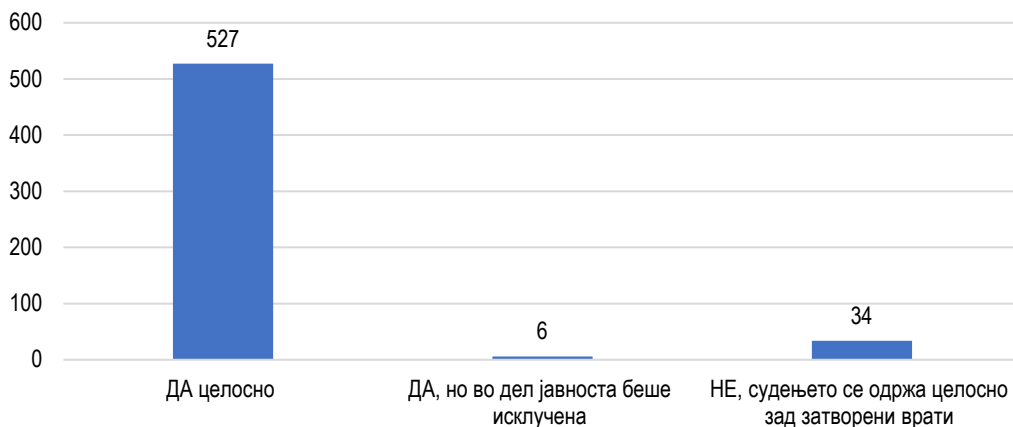
Исклучувањето на јавноста во кривична и во граѓанска судска постапка, може да биде направено во секое време, и истото да се однесува како на целата главна расправа, така и на само еден дел од истата. Во случај кога судот смета дека е исполнет законскиот основ за исклучување на јавноста од главна расправа по конкретен судски предмет, истиот мора да донесе процесно решение, кое што има обврска да го образложи и јавно да го објави.

Оттука, во продолжение на овој дел од извештајот ќе се задржиме токму на анализа на податоците од спроведениот мониторинг кои што се однесуваат на јавноста на главната расправа. Во оваа насока, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, произлегува дека оваа година биле евидентирани вкупно 40 рочишта за главна расправа на кои што јавноста

³ Член 292-296 од Закон за парничната постапка, Службен весник на РМ број 79/2005, 110/2008; 83/2009; 116/2010; 124/2015

⁴ Член 352-356 од Закон за кривичната постапка, Службен весник на РМ број 150/ 2010, 100/2012; 142/2016; 193/2016; 198/2018

била исклучена. Изразено во проценти, тоа значи дека 7% од мониторираните рочишта за главна расправа не биле јавни, што значи дека истите се одржале без присуство на јавноста. Што се однесува до видот на постапката, треба да се има предвид дека исклучувањето на јавноста од главната расправа и оваа година е многу повеќе застапено во кривичните постапки, доколку се има предвид дека од вкупно 40 рочишта за главна расправа кои што не биле јавни, 32 од нив биле рочишта за главна расправа во кривична судска постапка, а само 8 во граѓанска судска постапка.

Јавни рочишта

Во однос на рочиштата на кои што јавноста била исклучена, треба да се има предвид дека во 34 од нив, јавноста била исклучена од цела главна расправа, што значи дека судењето се одржало целосно зад затворени врати, додека пак во 6 од нив, исклучувањето на јавноста се однесувало само на дел од главната расправа. Во поглед на случаите кога јавноста била исклучена од цела главна расправа, нешто што треба да се има предвид е тоа што од страна на судот не се врши проверка за секое рочиште одделно за да се утврди дали сè уште постојат причините поради кои што би можело да се смета дека е оправдано јавноста да биде исклучена од главната расправа или не.

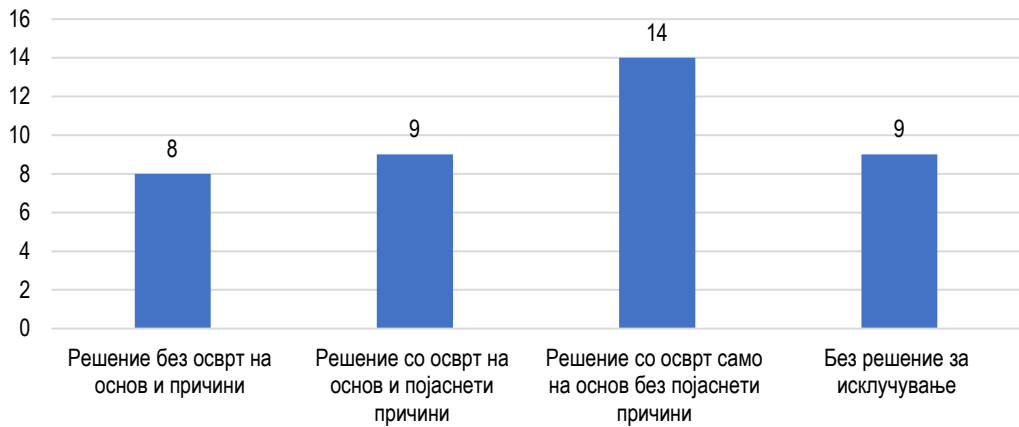
Во овој дел, а доколку направиме споредба со податоците од минатата година, можеме да заклучиме дека постои благ тренд на зголемување на бројот на рочишта за главна расправа кои што не биле јавни. Во прилог на оваа констатација, говори податокот дека во 2023 година само во 3% од вкупниот број на мониторирани рочишта за главна расправа, јавноста била исклучена.⁵

Дополнително, сметаме за потребно да бидат анализирани и податоците преку кои што имаме за цел да видиме дали во практиката, судот ја почитува обврската предвидена согласно процесните закони, да во случај кога ја исклучува јавноста од главната расправа, задолжително да донесе решение кое јавно ќе го објави и ќе ги образложи причините од кои се раководел при донесувањето на одлуката. Ова особено е важно, доколку се има предвид дека исклучувањето на јавноста спротивно на одредбите на Законот за кривичната постапка и Законот за парничната постапка, претставува суштествена повреда на одредбите на кривичната и одредбите на

⁵Аврамовски Д., Петковска И., Тутиќ Л., Гоџо А., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2023 година, страна 10, достапно на: https://shorter.me/p6_8Q

граѓанската постапка, поради кои што утврдени повреди пресудата се укинува од страна на второстепениот суд.

Во оваа насока, а видно од податоците изнесени подолу, можеме да заклучиме дека во однос на ова прашање, во практиката се среќаваат различни ситуации.

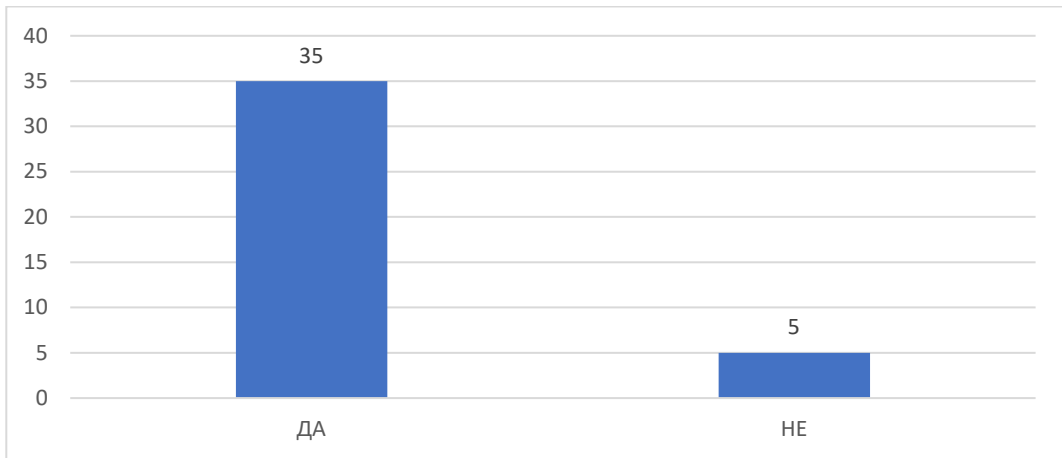

Начин на исклучување на јавноста

Така, во најголем дел, односно на вкупно 14 мониторирани рочишта за главна расправа на кои што јавноста била исклучена, судот донел решение за исклучување, при што се осврнал само на законскиот основ без да ги појасни причините кои што постоеле во конкретниот случај и од кои што се раководел при донесувањето на одлуката за исклучување. Исто така, во вкупно 9 случаи, судот постапил согласно обврската предвидена во позитивните прописи, на начин што донел решение за исклучување на јавноста од главната расправа, се осврнал на основот и ги појаснил причините за исклучувањето. Нешто што загрижува е тоа што во 8 случаи, судот донел решение за исклучување на јавноста, без воопшто да се осврне на законски предвидениот основ и причините поради кој што се носи одлуката за исклучување. Дотолку повеќе, евидентирани се и 9 случаи во кои што судот донел одлука главната расправа да биде нејавна, без воопшто да донесе решение за исклучување на јавноста. Последното е особено проблематично, доколку се направи споредба со податоците од минатата година, согласно кои што во сите случаи кога главната расправа не била јавна, судот донел решение за исклучување на јавноста и ги образложил причините за донесувањето на таквата одлука⁶. Оттука, во однос на ова прашање, сосема оправдано можеме да констатираме дека имаме уназадување на состојбата. За крај, во однос на овие податоци, сметаме за неопходно да се напомене и тоа што во 89% од случаите кога било евидентирано дека од страна на судот не било донесено решение за исклучување на јавноста, се работело за судски постапки од семејни односи.

За крај, сметаме за потребно да бидат анализирани и податоците кои што се однесуваат на мониторираните рочишта за главна расправа на кои што била исклучена јавноста, со цел да видиме дали судот дозволува присуство на судските набљудувачи на Коалицијата во својство на стручна јавност. Оттука, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да констатираме дека во 87.5% од вкупниот број на мониторирани рочишта кои што биле нејавни, судот ги препознал овластените судски набљудувачи на Коалицијата како стручна јавност, и дозволил нивно присуство на главната расправа.

⁶ Ibid

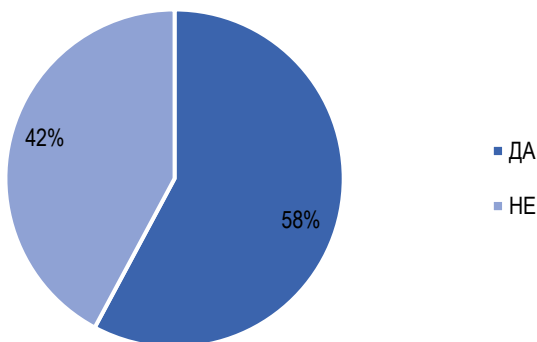
Ако јавноста е исклучена, дали ви беше дозволено присуство како стручна јавност?

Во останатите 12.5%, судот не дозволил присуство на стручна јавноста за време на главната расправа. Во овој дел особено треба да се има предвид тоа што во вкупно 60% од случаите кога на судскиот набљудувач не му било дозволено присуство на главната расправа, станувало збор за судска постапка од семејни односи. Во сите посочени случаи, на судскиот набљудувач уште при самиот влез во судницата му било посочено дека јавноста ќе биде исклучена, што значи дека истиот бил оневозможен да присуствува на рочиштето уште пред да биде отворено заседанието и да биде направена проверка за тоа дали се исполнети законски предвидените услови за одржување на главната расправа или не.

Исто така, во текот на извештајниот период, евидентирани се вкупно 11 случаи во кои што судот имал замерки за присуството на јавноста на главната расправа, и во сите случаи станувало збор за замерки кон присуството на судскиот набљудувач на Коалицијата. Иако се работи за навистина мал број на случаи, сепак споредено со податоците од минатата година кога беа евидентирани 8 вакви случаи, можеме да констатираме дека оваа година имаме благо зголемување на случаи во кои што судот имал замерки за присуството на јавноста на главната расправа. Со оглед дека во само 2 случаи, јавноста била исклучена од главната расправа, ваквите замерки не биле директни со цел оневозможување присуство, туку истите биле манифестирани на начин што од страна на судиите биле поставувани прашања кои што имале за цел обесхрабрување на јавноста да присуствува на расправата. Ова особено, со оглед дека и оваа година најголем дел од прашањата кои што биле поставени на судските набљудувачи се однесувале во главном на причината поради која што дадениот предметот се мониторира, на што се должи интересот за мониторинг на конкретниот предмет, дали можеби некоја од странките во постапката побарала мониторинг, дали присуството на судскиот набљудувач на главната расправа е од претходно најавено, дали судскиот набљудувач поседува „дозвола“ за да врши мониторинг на предметот и сл.

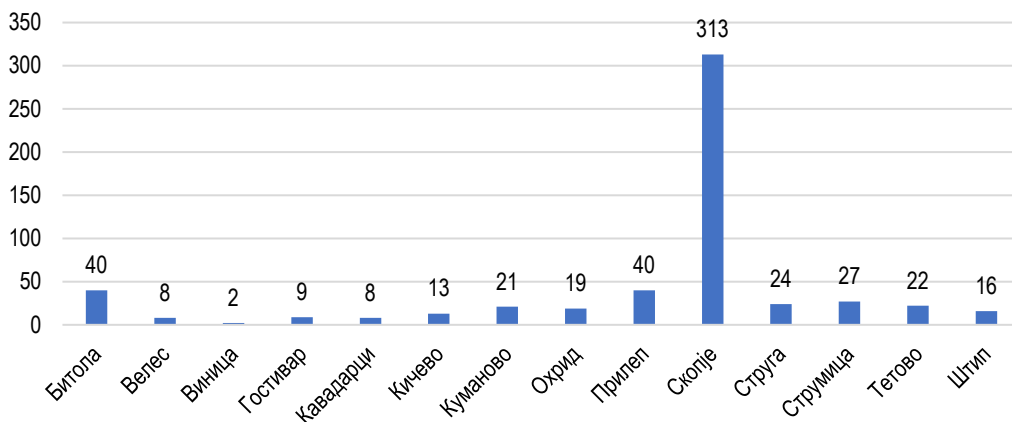
Дополнително, во овој дел уште нешто што секако заслужува внимание е прашање за тоа дали присутната јавност на главната расправа била евидентирана на записник или не. Во оваа насока, иако се работи за практика која што е воспоставена и се практикува со години наназад, сепак целта поради која што тоа се прави сè уште останува непозната. Оттука, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, во нешто повеќе од половина, односно во 58% од вкупниот број на мониторирани рочишта за главна расправа, присутната јавност била евидентирана на записник. Во останатите 42% тоа не било направено. Доколку направиме споредба со податоците од минатата година согласно кои што јавноста била евидентирана на

записник во 25% од мониторираните рочишта, можеме слободно да констатираме дека годинава имаме значително поголема застапеност на ваквата практика согласно која што судиите ја евидентираат присутната јавноста на записник.

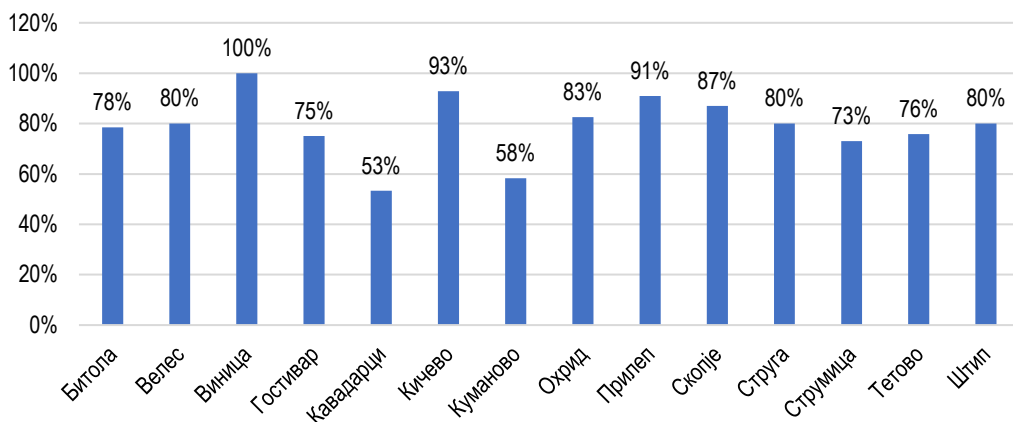
Дали јавноста е евидентирана на записник?

Во однос ова прашање, интересно е тоа што во претходните години во најголем дел од постапките во кои што била евидентирана ваквата практика станувало збор за судски постапки кои што се водат пред основните судови во Скопје. Во прилог на оваа констатација, говорат и податоците од минатата година, согласно кои што 87% од случаите каде што јавноста била евидентирана на записник се работело за судски постапки кои што се суделе во Основниот кривичен и Основниот граѓански суд. За разлика од претходно, оваа година, видно од податоците изнесени во графиконот подолу, ваквата практика е евидентирана без исклучок во сите судови кои што беа опфатени во рамки на извештајниот период.

Број на рочишта на кои што јавноста била евидентирана на записник

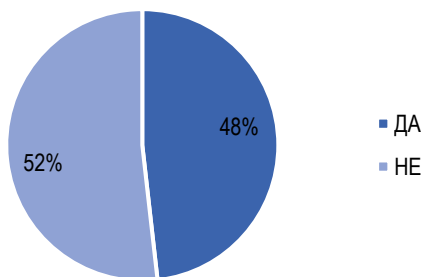
Секако, имајќи предвид да вкупниот број на мониторирани рочишта се разликува од суд до суд, а со цел да имаме реален приказ на состојбата во однос на ова прашање за секој суд одделно, во графиконот подолу бројот на рочишта на кои што е евидентирана ваквата практика, прикажан е во процент од вкупниот број на мониторирани рочишта за главна расправа во судот.

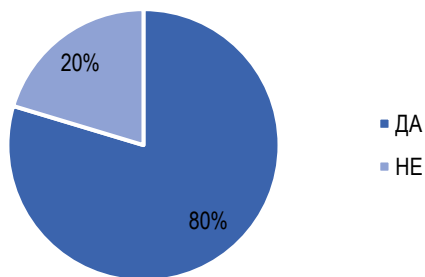
Процент на рочишта на кои јавноста била евидентирана на записник

Оттука, иако во апсолутни бројки ваквата практика беше најзастапена во основните судови во Скопје, сепак изразено во проценти ваквиот начин на постапување е најзастапен во Основниот суд Винаца, каде што во 100% од вкупниот број на мониторираните рочишта јавноста била евидентирана на записник, потоа Основниот суд Кичево со застапеност од 93%, Основниот суд Прилеп со 91%, како и Основниот суд Охрид со 83%. Без да се осврнуваме на секој суд посебно, од изнесените податоци евидентна е исклучително висока стапка на застапеност на ваквата практика и во останатите судови.

Во однос на ова прашање, сметаме дека е потребно да направиме споредба на овие податоци од аспект на видот на предметите. Оттука, а видно од податоците изнесени подолу, можеме да заклучиме дека практиката за евидентирање на јавноста на записник од страна на судот е значително повеќе застапена во предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата со оглед да тоа било случај во 80% од мониторираните рочишта по овие предмети, за разлика од останатите кривични и граѓански предмети во кои што таквото постапување од страна на судијата било евидентирано во 48%.

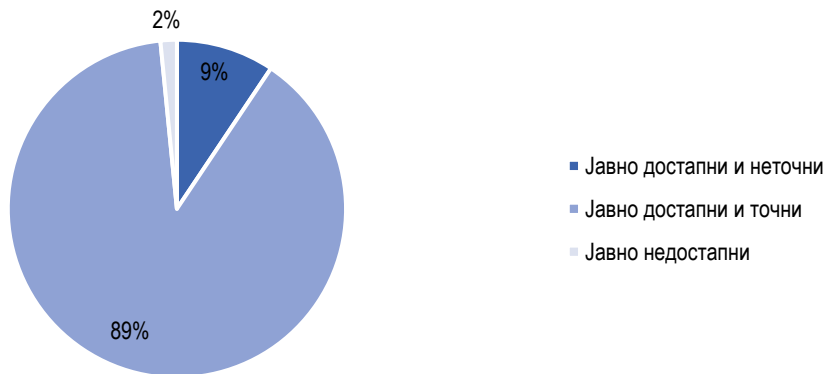
Евидентирање на јавноста во КБП

Евидентирање на јавноста во КОК

Неизоставен дел од сеопфатната анализа на принципот на јавност на главната расправа е секако и прашањето за тоа дали податоците за судењето биле јавно достапни и точни. Неспорно е дека податоците во однос на датум, време и место на одржување на рочиштето треба да бидат јавно достапни, како и секоја измена во однос на овие информации која што би

била евентуално направена во меѓувреме до одржување на рочиштето. Во оваа насока, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да заклучиме дека за најголемиот дел од мониторираните рочишта односно за цели 89%, податоците за судењето биле јавно достапни и точни. За многу мал дел од рочиштата, односно за 9% од нив, податоците биле јавно достапни но не биле навремено ажурирани, поради што судските набљудувачи и останатите лица присутни како јавност, биле приморани да се обратат на припадник на судска полиција или друго вработено лице во судот (најчесто судски службеник кој што работи со предметниот судија) со цел да добијат информација за предметот, во поглед на настанатите промени.

Дали податоците за судењето беа јавно достапни и точни?

Иако се работи за исклучително мал број, сепак мора да се има предвид и тоа што во 2% од мониторираните рочишта за главна расправа, податоците во однос на предметот биле јавно недостапни. Ова значи дека информациите за предметот не само што не биле достапни на официјалната веб страна на судот, туку истите не биле достапни ниту во судот.

Дополнително, во поглед на ова прашање, сметаме за потребно да направиме споредба на податоците од последните три години, односно на податоците прибрани во временски период 2022-2024 година. Оттука, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да извлечеме два клучни заклучоци. Прво, јасно произлегува дека се бележи тренд на зголемување на процентот на јавно достапни и точни податоци за судењата низ години, со оглед дека овој процент во 2022 година изнесувал 60%, во 2023 година изнесувал 84% и во 2024 година изнесува 89%. Второ, не помалку важно, бележиме тренд на намален процент како во поглед на јавно достапните и неточни податоци, така во однос на јавно недостапните податоци. Во оваа насока, процентот на јавно достапни но неточни податоци од 24% во 2022 година опаднал на 9% во 2024 година, додека пак процентот на јавно недостапни податоци од 16% во 2022 година, опаднал на само евидентирани 2% во 2024 година.

Достапност и точност на податоците по години

За крај, исто како и во претходната, така и во оваа година оценуван беше и начинот на кој што од страна на судот се врши повикувањето на странките и јавноста да пристапат во судница. Во оваа насока, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, ваквото повикувањето во 44% од страна на судските набљудувачи било оценето како јасно и разбирливо, со оглед дека истите биле повикани врз основа на податоци за странки или број на предмет. Нешто што загрижува е тоа што во 24% од мониторираните рочишта за главна расправа, повикувањето било оценето како неразбирливо, а во 32% воопшто и немало повикување од страна на судот. Ова е особено проблематично доколку се има предвид дека последните два вида на ситуации се евидентирани во повеќе од 50% од вкупниот број на мониторирани рочишта за главна расправа.

Дали повикувањето на странките беше јасно и разбирливо?

Доколку направиме споредба со податоците од минатата година, согласно кои што во 57% од мониторираните рочишта за главна расправа, повикувањето било оценето како неразбирливо, можеме да заклучиме дека состојбата во однос на ова прашање и оваа година останува непроменета.

ЕДНАКВОСТ И НЕПРИСТРАСНОСТ

Начелото на еднаквост на оружјата и правото двете странки подеднакво да бидат третирани во текот на судската постапка е многу важен сегмент во текот на главната расправа особено толкувајќи го низ призма на членот 6 од Европската конвенција за човекови права. Еднаквоста на оружјето е суштинска одлика на едно правично судење. Тоа бара секоја од страните да добие разумна можност да го претстави својот случај согласно условите кои не го ставаат во значително полоша ситуација наспроти спротивставената страна. Еднаквоста на оружјето бара да се постигне рамнотежа меѓу странките и да се применува подеднакво во кривични и граѓански случаи.⁷ Во тој контекст, Коалицијата преку судскиот мониторинг ценеше колку ова начело се применува низ судовите во кривичните и граѓанските постапки. Па така подетално ќе бидат опфатени неколку аспекти на еднаквоста на странките во судските процеси.

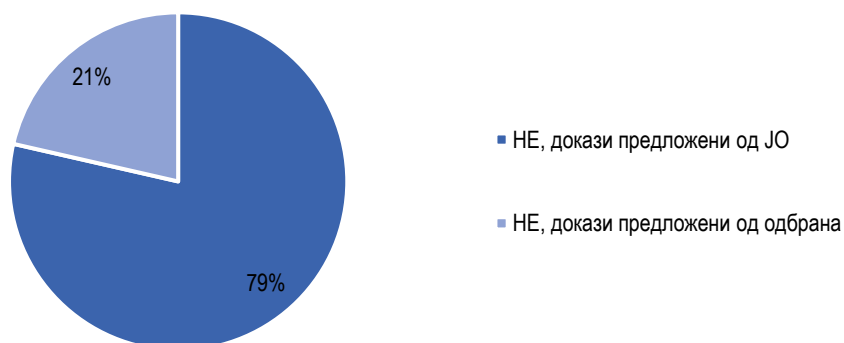
Најпрво, во овој контекст е ценето дали странките истовремено влегуваат во судницата. Во кривичните постапки, овој аспект особено е важен кога станува збор за кривични постапки во кои едната страна е јавниот обвинител. Па така, за поздравување е податокот дека во најголем дел од случаите кои биле предмет на мониторинг странките влегле истовремено во судницата откако биле повикани од страна на судскиот службеник или судската полиција. Меѓутоа, не може, а да не остане забележан фактот дека имало 65 ситуации во кои веќе една од странките била влезена во судницата и тоа најчесто бил влезен јавниот обвинител, а во 29 ситуации биле влезени обвинетиот и неговиот бранител. Што се однесува пак до граѓанските постапки, мора да се напомене дека овој податок отстапува многу пониско, односно истиот е на маргина на статистичка грешка. Оттаму, констатацијата од изминатите години продолжува да го задржува својот тренд за тоа дека јавниот обвинител најчесто е влезен пред останатите странки во судницата што остава впечаток дека е привилегирана странка за разлика од обвинетите и нивните бранители. Ваквите ситуации кои се детектирани од страна на набљудувачите на Коалицијата оставаат сомнеж за тоа што многу често знае да ја разбранува јавноста, а тоа е дека јавното обвинителство и судот работат како еден орган против обвинетите. Во таа насока, како во иднина би се избегнале ваквите сомнежи потребно е судот и јавниот обвинител многу повеќе да внимаваат на ваквото однесување и начинот на кој пристапуваат кон судницата.

Друг аспект кој беше детектиран минатата година, а беше следен и во овој циклус на мониторинг е однесувањето на странките и судот за време на рочиштата. За разлика од минатата година кога беа детектирани 55 случаи во кои имало несоодветно или недолично однесување од страна на странките и учесниците во постапката, оваа година овој број е намален, па така забележани се 27 вакви случаи. Во половина од овие случаи несоодветната комуникација била помеѓу јавниот обвинител и бранителот на обвинетите. Што се однесува пак до судиите, мора да се напомене дека компаративно гледано со податоците од 2023 година кога се детектирани ситуации во кои судиите имале несоодветно и недолично однесување, оваа година такви ситуации не се забележани. Оттаму, судот освен што не се појавува во овие ситуации, забележано е дека истиот успешно се справил со конкретната ситуација и да го воспостави редот во судницата.

Најважниот податок преку кој може да се следи колку навистина се почитува начелото на еднаквост на оружјата е податокот дали странките имаат пристап до доказите на спротивната странка и дали имале одредени потешкотии во подготовка на својата теорија на случај. Концептот на фер судење, од кој што еднаквоста на оружјата е само еден аспект, имплицира

⁷ Телбис А., Павловски Д., Прирачник за обука за Член 6 од ЕКЧП, 2018 година, стр.105

на правото на странките да бидат запознаени со доказите, како и да имаат можност да ги коментираат сите изведени докази или доставени поднесоци.⁸ Па така, податоците од мониторингот покажуваат дека продолжува истиот пристап на јавното обвинителство и оваа година, а тоа е да им даде пристап на одбраната и обвинетите до доказите. Видно од графиконот, во 79% од следените судски постапки во кои една странка немала пристап до доказите на другата страна, станува збор за одбраната во кривичните постапки која немала пристап до доказите предложени од страна на јавниот обвинител. Ваквите пропусти на јавните обвинители во нивното постапување и сериозно влијаат на ефикасното водење на постапките понатаму. Особено се забележуваат ситуации кога при почетокот на главната расправа првите закажани рочишта најчесто се одлагаат бидејќи одбраната немала добиено навремено пристап до доказите на јавниот обвинител, па по наредба на судот треба јавниот обвинител да ги даде на одбраната или пак одбраната да изврши увид во истите. Европскиот суд за човекови права, за ова правно прашање има заземено став дека странката во постапката мора да има можност да се запознае со доказите пред судот, како и можност да го коментира нивното постоење, содржина и автентичност во соодветна форма и во соодветно време.⁹

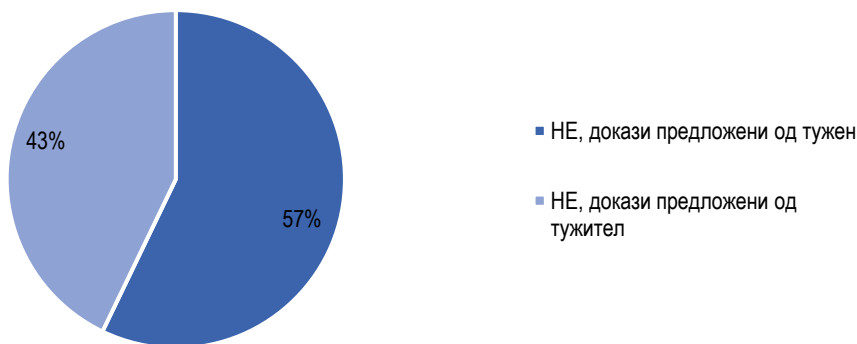

Дали сите предложени докази се доставени до спротивната странка (КБР)?

Интересен е податокот дека за разлика од кривичните постапки, во граѓанските постапки најчесто тужителите немале пристап до доказите кои биле предложени од тужената страна. Меѓутоа, за разлика од кривичните постапки каде има енормна разлика во процентите, во граѓанските постапки оваа разлика не е толку очигледна. Податоците покажуваат дека во 57% од случаите не биле доставени предложените докази од страна на тужениот, додека пак во 43% од случаите не биле доставени доказите предложени со тужбата односно од страната на тужителот. Дополнително, во граѓанските постапки станува збор за исклучително мал вкупен број на постапки во кои една страна реагирала затоа што немала пристап до доказите на спротивната страна, за разлика од кривичните постапки.

⁸ Niderost-Huber v. Switzerland, бр. 18990/91

⁹ Krcmar and others v. the Czech Republic, бр. 35376/97

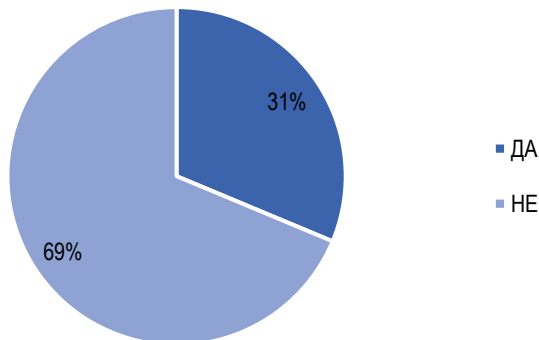
Дали сите предложени докази се доставени до спротивната странка (ПБР)?

Во двете ситуации, важно е да се напомене дека клучната улога ја има судот што и е констатирано од овие случаи, во кои судот ги има вложено сите напори странките да имаат пристап до доказите на спротивната странка. Меѓутоа тука неопходно е да се напомене дека судот во овие ситуации донел решение за одлагање на рочиштето за главна расправа како спротивната страна би имала соодветно време да се запознае со доказите што влијае на долготраењето на судењата. Поради тоа важно е странките, а особено јавното обвинителство во иднина во оваа насока соодветно да ги презема дејствијата согласно законот како странките навремено би биле запознаени со доказите и истото дополнително би влијаело на брзината и ефикасноста на постапката. Дополнително, јавното обвинителство потребно е да ги согледа сериозно овие состојби и да преземе конкретни чекори за надминување на истите.

На крај, толкувајќи го начелото на еднаквост и непристрасност, преку судскиот мониторинг се прибираат податоци и за тоа дали некоја од странките се има произнесено во текот на судската постапка дека има потешкотии во подготовка на случајот. Така, како и изминатите години и оваа најголемиот број на вакви случаи, 21 е наведено дека ги немале доказите на спротивната странка па во таа насока имале потешкотии со подготовка со својата теорија на случај. Но не помалку важен е фактот дека во 4 случаи странката се пожалила дека имала потешкотии со подготовка на случајот поради недоставување на докази од државни органи. Овие случаи за разлика од претходните години се зголемени, што очигледно влијае во текот на самостојната истрага што адвокатите ја спроведуваат. Оттаму, овие податоци говорат дека освен што е потребно поголема подготвеност на адвокатите во спроведувањето на истрагите, потребно е и поголема отвореност на државните органи и респонзивност на барањата за обезбедување на докази за судски постапки. Ваквите ситуации се надминуваат преку судот, односно судот преку овластувањето кое ги има во законот, во има на странката ги прибавува доказите од државните органи кои претходно не можеле да се прибават.

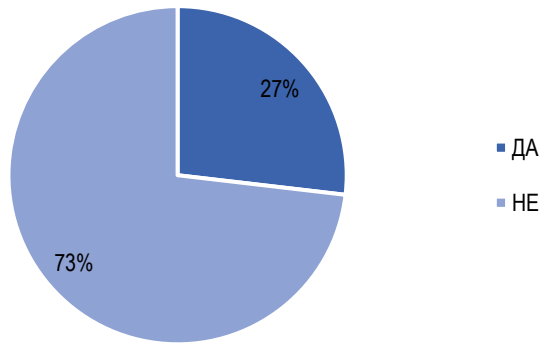
ПОЧЕТОК НА ГЛАВНА РАСПРАВА

Главната расправа е централниот дел на која било судска постапка, во рамките на која странките ја изнесуваат својата теорија на случај поткрепена со докази, како и се соочуваат со можност да се соочат со сведоците и вештаците на спротивната страна, како и да дадат свое толкување на доказите и тврдењата на спротивната страна. Согласно членот 363 од Законот за кривичната постапка и членот 279 од Законот за парничната постапка, при отворањето на главната расправа, судијата, односно претседателот на советот ќе го претстави предметот по кој се расправа. Видно од податоците прибрани преку набљудувањето на судските постапки, ваквата обврска била исполитувано во само 31% од случаите, што упатува на сериозно висок процент на судии кои сметаат дека одредени законски одредби кои се однесуваат на јавно и отчетно работење можат да бидат занемарени.

Дали судијата го претстави судскиот предмет за кој се води постапката?

Повторно може да се забележи дека најголемиот број од предметите во кои не бил јавно претставен предметот по кој се расправа се во парничните постапки, додека најголемиот број на случаи се во рамки на одделението за организиран криминал и корупција во Основниот кривичен суд Скопје. Ваквата поставеност е делумно условена со големиот јавен интерес за постапки кои се водат пред ова одделение, па оттука и самите судии во одделението имаат поголемо искуство во интеракцијата со јавноста, но и очекуваат дека јавноста би имала поголем интерес за постапките поврзани со организиран криминал и корупција. Обратно од ова, пак кога станува збор за граѓанските постапки, генерално не постои јавен интерес за нивно следење и е сосема невообичаено да се сретнат претставници на јавноста на овие судења, па оттука можно е ова да е причина за високиот процент на судски предмети кои не биле претставени од страна на судот на самиот почеток на расправата. Сепак, треба да се има предвид дека и во кривичните постапки кои не се медиумски експонирани се среќава слична состојба, но судиите во кривичните постапки подоследно ги применуваат овие одредби за разлика од нивните колеги во граѓанските одделни. Независно од ова, отсуството на вакво јавно претставување на предметот може да се сретне во сите категории на судски случаи и тоа во сериозно висок број, поради што е неопходно итно да се промени ваквата практика на постапување.

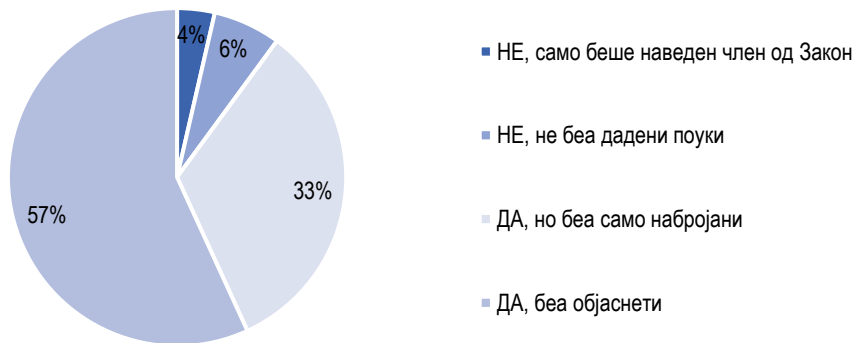

Дали судијата се претстави себе си и останатите членови на советот?

Во насока на ова, битно е да се има предвид дека клучна улога во формирање на јавните перцепции за работата на судовите и довербата во нив игра токму начинот на кој судот ја спроведува постапката. Поради тоа, загрижува и фактот што во 73% од набљудуваните кривични постапки судовите не ја испочитувале обврската да се претстават себе си и членовите на советот кој постапува по предметот. Интересно во оваа насока е што во кривичните предмети повеќе пати може да се сретне како судиите го претставиле судскиот предмет, но не се претставиле себе си и членовите на советот. Интересно е што пак во постапките поврзани со организиран криминал и корупција среќаваме обратна состојба, односно повеќе случаи каде судиите се претставиле себе си и членовите на советот, но не го претставиле и предметот по кој се расправа. Иако ваквите податоци се алармантни и упатуваат на ниска свест на судовите за отчетно и транспарентно претставување на својата работа пред јавноста, потребно е да се истакне дека постојат и 13 парнични предмети каде судијата се претставил себе си и членовите на советот и покрај тоа што ваквата обврска не е изречно предвидена во Законот за парничната постапка. Ова претставува ретка прилика да се забележи добра практика на екстензивно толкување на одредбите кои се однесуваат на јавното и транспарентно работење на судот.

ПОУКИ ЗА ПРАВА

При отпочнување на главната расправа, судот е должен да ги поучи странките за правата кои ги уживаат во постапката на начин што ќе биде најразбирлив за нив, независно дали странките имаат адвокат во постапките. Имајќи го предвид посецифичниот карактер на кривичните постапки, каде едната странка е професионален државен орган со целиот државен апарат на своето располагање, обвинетите лица располагаат со повеќе и поголеми процесни гаранции отколку странките во парничните постапки. Така, судот е должен да го поучи обвинетиот за повеќе права, како што е правото да молчи, правото да даде исказ, да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, како и да става забелешки во поглед на нивните искази.¹⁰

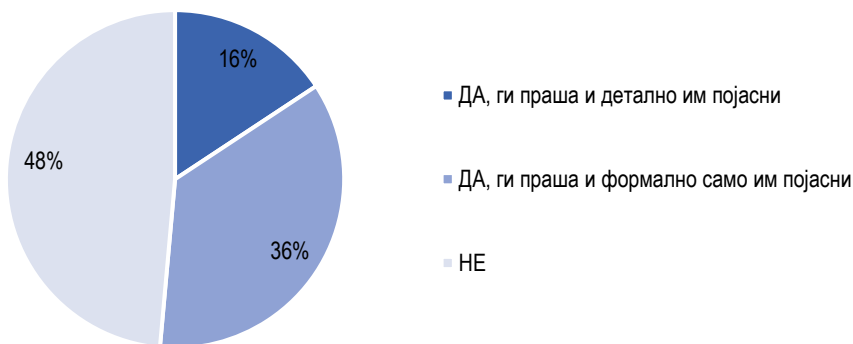

Дали беа дадени поуки за права?

Видно од изнесените податоци, судот во најголем број од случаите детални ги појаснил правата на странките во постапката, со што соодветно овозможил истите да ги разберат овие права и да знаат како и кога можат да ги реализираат. Ова е особено битно бидејќи начинот на кој судот ги дава ваквите поуки во голема мера го формира впечатокот кај странките за професионално, доследно и објективно однесување на судијата.

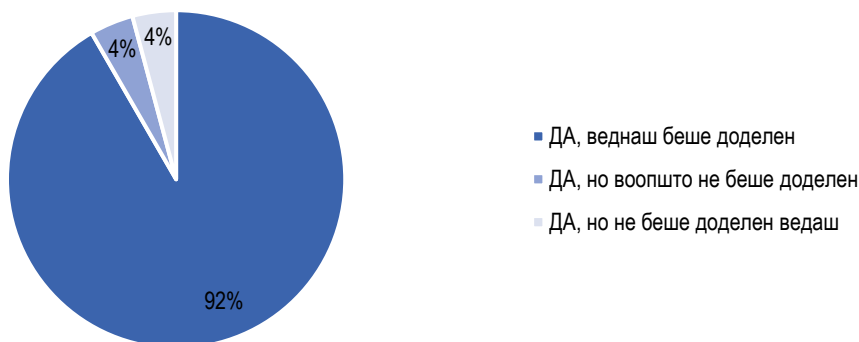
Интересно е што повторно и оваа година се забележува идентичен процент, односно во 6% од мониторираните предмети воопшто не биле дадени поуките за правата, што укажува на тоа дека во практиката сè уште опстојуваат проблеми кои не би требало да се среќаваат.

¹⁰ Член 380 од Законот за кривичната постапка

Дали судијата ги праша обвинетите дали разбираат за што се повикани?

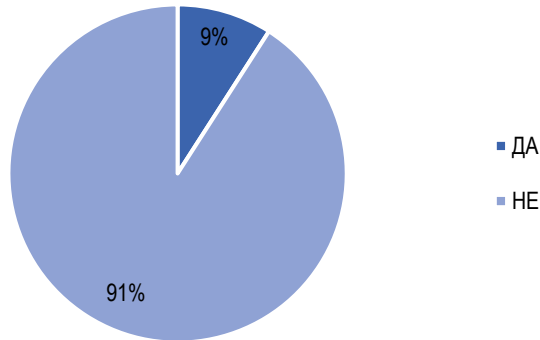
Меѓутоа, она што загрижува во постапувањето на судот е тоа што речиси во половина од предметите, судот воопшто не го прашал обвинетиот дали разбира зошто е повикани и дали има некакви прашања поврзани со постапката. Согласно процесните закони, судот е должен да се грижи за правата на странките во постапката, како и за целокупната правичност на постапката, па така покрај тоа што во кривичните постапки ова е и законска обврска, претставува посебно добра практика доколку на почетокот на главата расправа судот накратко ги објасни текот и фазите на постапката, независно дали обвинетиот има бранител. Во таа насока, неопходно е судот да постапува со поголемо внимание при доближувањето на судот, судските процеси и фази на постапката до граѓаните, особено до неуките странки, како и да има предвид дека ваквите меки вештини за комуникација во исклучително голема мера влијаат над формирањето на јавната доверба во судот.

Дали некој имаше потреба од преведувач/толкувач во постапката?

Правото на преведувач, како посебно издвоено право во Законот за кривичната постапка и Законот за парничната постапка им следува на сите странки и другите учесници во постапката доколку зборуваат јазик различен од македонскиот. И оваа година бројот на предметите кои што биле мониторирани, а во кои некоја од странките или другите учесници во постапката имале потреба од преведувач е мал број од сите постапки, па оттука и вкупниот број на прибрани податоци за реализација на ова право е мал за да се извлечат конкретни заклучоци.

Сепак, не може да се занемари податокот дека во еден случај воопшто не бил обезбеден преведувач, иако постоела потреба за тоа, како и еден случај во кој иако постоела потреба за преведувач, судот сепак се одлучил да се обиде да ја спроведе постапката без преведувач, па дури откако увидел дека е невозможно водењето на постапката без преведувач, однел одлука да го определи.

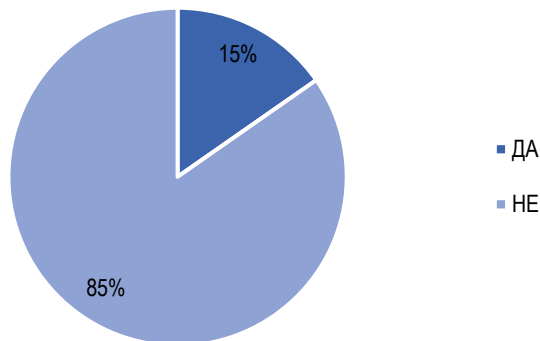
Дали некој реагираше на точноста на преводот?

Во поглед на правото на преведувач, битно е да се напомене дека и оваа година се среќава определен процент на предмети во кои некој од учесниците во постапката реагираше на точноста или на квалитетот на преводот. Ова секогаш претставува интересна ситуација, бидејќи не постои законска можност да се оспорува преводот, ниту пак постои соодветен начин на кој може да се провери точноста на истиот. Сепак, имајќи предвид дека точноста и квалитетот на преводот може сериозно да влијае на квалитетот на учество на странката во постапката и способноста самостојно да презема дејствија на расправата, потребно е да се направат напори за конечно да се воведат можности за снимање и текот на расправата, во кои рамки би се опфатиле и снимање на преводот кој бил пружен на странките, како би можело да се утврди дали истиот влијае врз целокупната правичност на постапката.

ПРИЗНАНИЕ

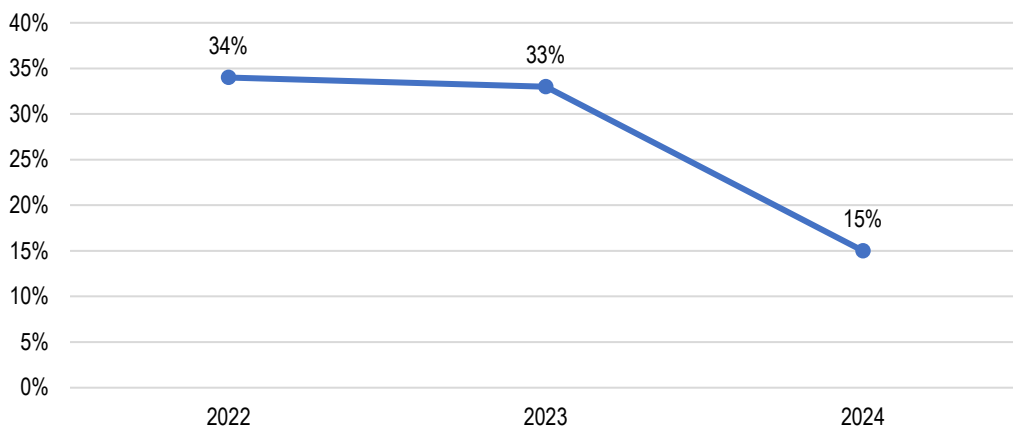
Признанието е концепт кој долго време постои во граѓанските постапки, додека пак во кривичните постапки, по стапувањето во сила на Законот за кривичната постапка во 2013 година, настана голема промена во поглед на последиците кои истото ги предизвикува. Така, во кривичните постапки истото речиси и да се поистовети со признанието во граѓанските постапки, па така со признавањето на вина во кривичните постапки практично се прескокнува целиот преостанат дел од главната расправа, вклучително и доказната постапка како клучен елемент на судските постапки. Поради тоа, признанието претставува посебно специфично прашање, кое е особено осетливо во кривичните постапки, поради што истото постојано е дел од годишните анализи на податоците прибрани преку набљудување на судски постапки.

Согласно релевантната законска одредба, откако обвинетиот ќе биде поучен за правата кои што ги има во текот на постапката и истите ќе му бидат појаснети, претседателот на советот ќе го повика обвинетиот да се произнесе во однос на вината. Признанието на вина не е условено со природата и тежината на кривичното дело за кое се води постапката, што значи дека обвинетиот има можност да признае кое било кривично дело кое му се става на товар и истото може да го направи за сите или за повеќе дела содржани во обвинението.

Дали имаше признание?

Врз основа на податоците, можеме да забележиме дека оваа година е речиси преполовен бројот на признанија кои се дадени при почеток на расправата, па така на само 15% од предметите било дадено признание и тоа речиси без исклучок станува збор за признание на вина, бидејќи признание на тужбеното барање е евидентирано во само еден предмет. Во оваа насока, признанието на вина е дадено во два предмети поврзани со организиран криминал и корупција и воедно пресудите донесени врз основ на овие признанија се единствените детектирани пресуди во предметите кои се набљудувани во рамки на одделението за организиран криминал и корупција.

Примена на признание по години

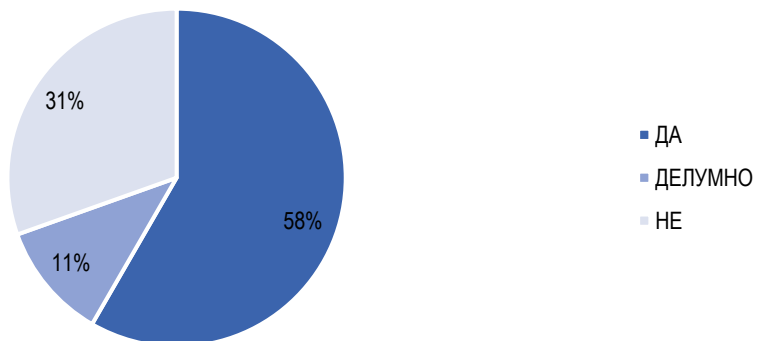
Интересно во овој поглед е што се забележува големо намалување на примената на признанието на вина низ годините, па така оваа година се забележува исклучително голем пад. Сепак, треба да се има предвид дека ограничувањата на методологијата која вклучува набљудување на судења кои се во поодмината фаза од постапката, па така овие податоци не ја одразуваат вистинската состојба, но укажуваат на потреба од прибирање на повеќе и посуштински податоци кои се однесуваат на признанието на вина, особено ако се земе предвид дека се забележува континуирано намалување на неговата примена.

Откако ќе биде дадено признание на вина од страна на обвинетиот, судот има обврска согласно ставот 2 од членот 381 од Законот, да го испита даденото признание на вина во поглед на неговата доброволност, свесност за последиците од истото и слично. По испитување на признанието преку овие параметри, судот може да оцени дека истото е основано, по што ќе ги изведе доказите што се однесуваат на одлуката за кривичната санкција, или да оцени дека даденото признание не треба да биде прифатено, бидејќи не е во насока на доказите, или пак постои сомнеж за присила или други мотиви за давање на признанието. Оваа година е забележан само еден предмет каде признанието не е проверено од страна на судот, а воедно судот го прифатил признанието во сите случаи кога истото било дадено на расправата

ДОКАЗНА ПОСТАПКА

Во случаите кога нема да се постигне спогодба, или пак да биде признаено тужбеното барање или вината, главната расправа продолжува со доказната постапка, која е клучната фаза од постапката преку која се оценува доказната вредност и силата на аргументите кои одат во прилог на теоријата на случај на секоја од странките. Оваа фаза од постапката е дотолку повеќе интересна бидејќи во 2013 година и 2015 година се направи премин од инквизиторна во акузаторна кривична, а потоа и парнична постапка. Така, согласно овие модели, во текот на доказната постапка странките самите ги изведуваат материјалните и вербални докази, на начин и редослед на кој тие сметаат дека е најсоодветно за да се докаже теоријата на случај.

Согласно овие одредби, како и начелото дека докажува тој што тврди, товарот на докажување во кривичните постапки е на јавниот обвинител, кој што треба надвор од разумно сомневање да ја докаже основаноста на обвинението, односно да докаже дека обвинетиот е сторител на делото или делата кои што му се ставаат на товар. Согласно ова, како и редоследот на давањето на воведните говори, најнапред се изведуваат доказите предложени од страна на јавниот обвинител, а потоа доказите на одбраната, која може да се брани и со молчење и воопшто да не презема дејствија на расправата. Слично на ова, во парничните постапки изведувањето на доказите започнува со изведување на доказите на тужителот, а потоа и доказите на тужениот. Начинот на изведување на доказите треба да биде во согласност со начелата на усност, контрадикторност и непосредност, што значи дека судот треба да се запознае со содржината на доказите непосредно, преку усно презентирање на содржината на доказот од страна на странката која го предложила во контрадикторна постапка, каде спротивната страна има прилика да даде своевидување за доказите на противникот, како и да изведе свои докази. Начелото на јавност исто така е значаен дел во поглед на изведувањето на доказите, бидејќи овозможува јавноста да се запознае со содржината на доказите, а со тоа и да формира и свое мислење.

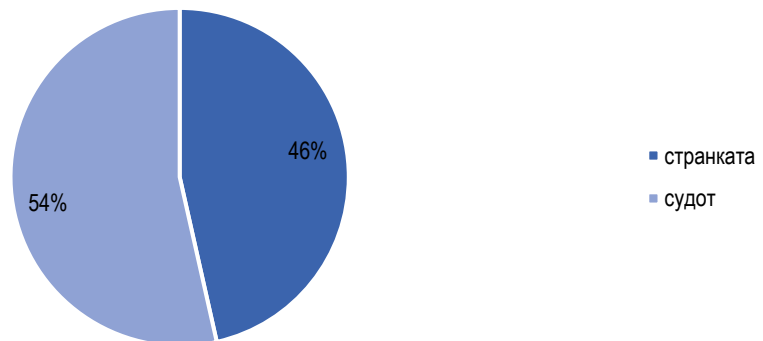
Дали од дејствијата на расправата можевте да разберете за што станува збор?

Сепак, согласно податоците од набљудуваните постапки може да се забележи дека во дури 31% до набљудуваните доказни постапки, набљудувачите не успеале да разберат за што станува збор и на што се однесува предметот во чии рамки се спроведува доказната постапка. Во дополнителни 11% пак, набљудувачите успеале само делумно да ги разберат деталите на случајот, односно успеале да разберат за кое дело, или кој основ станува збор во постапката,

но не и за начинот на сторување на делото, или пак другите детали на случајот. Во останатите 58% каде набљудувачите успеале да ги разберат деталите на случајот, најчесто станува збор за постапки каде се испитувале сведоци, или пак биле преземени сите дејствија на расправата, вклучително и донесување на пресуда.

Материјални докази

Посебно интересен дел за анализа од доказната постапка е изведувањето на материјалните докази, бидејќи одредбите од Законот за кривичната постапка се нејасни во поглед на начинот на кој се изведуваат овие докази, па така во практиката се јавува своевидна колизија на правната традиција воспоставена со инквизиторниот модел на постапка каде судот ги изведува доказите, со интерпретација на овие одредби согласно акзуаторниот модел воведен со новите закони согласно кои странките се оние кои бираат кога и на кој начин најсоодветно ќе ги презентираат предложените докази.

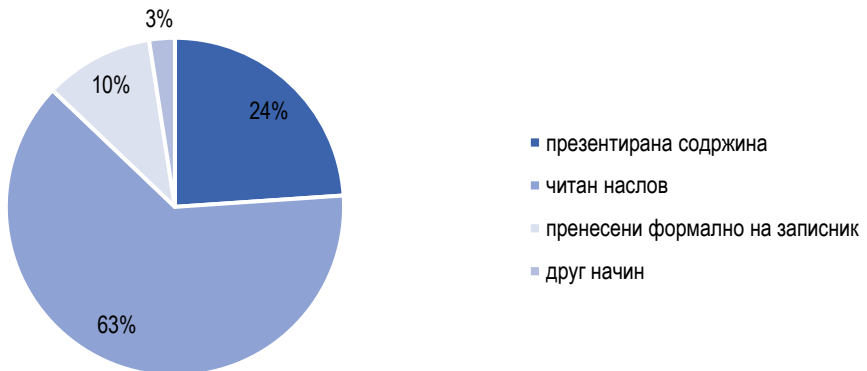

Кој ги изведе материјалните докази

Видно од податоците може да се забележи дека во практиката изведувањето на доказите од страна на странките и од страна на судот е застапено во речиси идентичен број на случаи, со тоа што за нијанса преовладува практиката од инквизиторните модели каде судот ги изведува доказите. Доколку се земе предвид дека во 2023 година, во 60% од рочиштата за доказна постапка изведувањето на материјалните докази било од страна на странката која ги предложила, оваа година тоа било направено во 46%. Во оваа насока, постојано се укажува на тоа дека секоја странка има своја теорија на случај, па така странките се тие кои треба самите да ги изведат предложените докази со цел да се потенцира конкретната околност што ја докажува доказот и нејзината важност од аспект на теоријата на случај, бидејќи страните најдобро можат истото да го проценат. Воедно, треба да се има предвид дека секоја наредна година постои сè поголем број на случаи каде судот е тој кој ги изведува материјалните докази, што е посебно загрижувачки, бидејќи до сега, се очекуваше дека правната практика ќе најде начин како да ги пополни законските празнини на начин кој би бил најсоодветен за остварување на целокупната цел на законот и новите модели на постапки.

Поради ова, се јави потреба за допрецизирање на законските одредби, па така во работната верзија на Нацрт Законот за кривичната постапка во членот 391 став 1 е наведено дека

материјалните, писмените, електронските докази и снимки се изведуваат со нивно презентирање или читање од странката која ги предлага.¹¹

Начин на изведување на материјалните докази

Ваквата разлика во практиката, е уште повеќе акцентирана и преку начинот на кој се врши изведувањето на материјалните докази, па така се среќаваат неколку различни начини на изведување на материјалните докази. Вообичаено оваа година, материјалните докази се изведувале со читање на насловот на доказот во 63% од случаите, потоа преку презентирање на нивната содржина во 24% од случаите, а во помал дел и преку формално пренесување на записник (10%) во случај на повторен почеток на главната расправа, или преку презентирање на слики, скици, снимки или друг начин (3%). Доколку се земе предвид дека минатата година во 49% од случаите била презентирана содржината на доказот, а во 44% од случаите бил читан насловот, може да се забележи дека оваа година практиката се оддалечува од интенцијата на законодавецот во поглед на начинот на кој треба да бидат изведени материјалните докази. Исто така, може да се забележи дека постои се помал број на случаи каде изведувањето на материјалните докази е извршено на друг начин, или пак преку користење на некакви визуелни помагала при презентацијата на доказите.

Повторно и оваа година може да се забележи дека во случаите кога изведувањето на доказите се врши преку презентација на содржината се чита буквално целата содржина на доказот, без притоа да се даде осврт на која околност доказот се однесува, што докажува и зошто истиот е важен за да се докаже теоријата на случај. Ваквиот начин на презентација на доказите е заморувачки, вклучително и за советот кој треба да ја донесе одлуката и воедно влијае за непотребно одолговлекување на постапката. Во оваа насока, треба да се има предвид дека и спротивната страна и судот имаат пристап до доказот и можат да се запознаат со неговата целосна содржина, а работата на странката е да ги истакне клучните елементи на кои судот треба да обрне внимание при оцена на доказот, како и да го презентира доказот на начин на кој би се постигнала поента пред советот кој треба да ја донесе одлуката.

Од друга страна, кога се изведува доказот со читање на насловот ниту странките, ниту пак јавноста не може да се запознае со содржината на доказот, околноста на која истиот се однесува и зошто истиот е важен. Изведувањето на доказите преку читање на насловот на

¹¹ Објавен на ден 09.11.2022 година, на Електронски национален регистар на прописи на Република Северна Македонија (ЕНЕР)

доказот е посебно проблематичен бидејќи истиот се коси со начелата на усност, непосредност и контрадикторност, па ваквиот начин на изведување на доказите, проследен со високиот процент на докази изведени од страна на судот, како и долгиот протек на време помеѓу две рочишта придонесуваат до тоа главната расправа да делува како излишна кореографија, а вистинското одлучување се прави врз основа на писмени докази и наводи, разгледувани на мошне стерилен начин. Ова е во голема мера и причината поради која во речиси една третина од набљудуваните доказни постапки набљудувачите не успеале да разберат за што станува збор на расправата.

Испитување на сведоци

Најголемата промена која всушност беше воведена со измените на Законот за парничната постапка и донесувањето на нов Закон за кривичната постапка, преку кои се усвои адверсаријалниот модел на постапка беше токму начинот на кој се испитуваат сведоците. Клучните начела во оваа насока се можноста секоја странка самата да го испита сведокот кој самата го предложила, можноста да се истакнуваат приговори при испитувањето на сведоци од страна на спротивната страна, како и можност да ги испита сведоците предложени од спротивната страна. Поради ова, во законите е посветено поголемо внимание на овие одредби за разлика од одредбите кои се однесуваат на изведувањето на материјалните докази, поради што начинот на испитување на сведоците е солидно уреден.

Посебно важно е да се истакне тоа што и оваа година не е евидентиран ниту еден случај каде некоја странка била лишена од можноста да го испита сведокот на спротивната страна. Сепак, забележани се повеќе случаи, особено во постапките поврзани со организиран криминал и корупција каде директното испитување трае и по повеќе рочишта, поради што ефикасноста и ефикасноста на вкрстеното испитување може да биде доведена во прашање. Секако, потребно е да се има предвид дека одредени вакви ситуации неминовно ќе се случуваат, затоа што е очекувано испитувањето на определен сведок, а особено вештак да треба да трае подолг период. Меѓутоа, потребно е судот да направи обиди за соодветно менаџирање на текот на расправата и во ваквите случаи кога едно лице е потребно да се испитува на повеќе рочишта, да овозможи рочиштата да се одржуваат секој работен ден последователно, со цел да не се влијае на успешноста на вкрстеното испитување кое има за цел да дискредитира даден исказ.

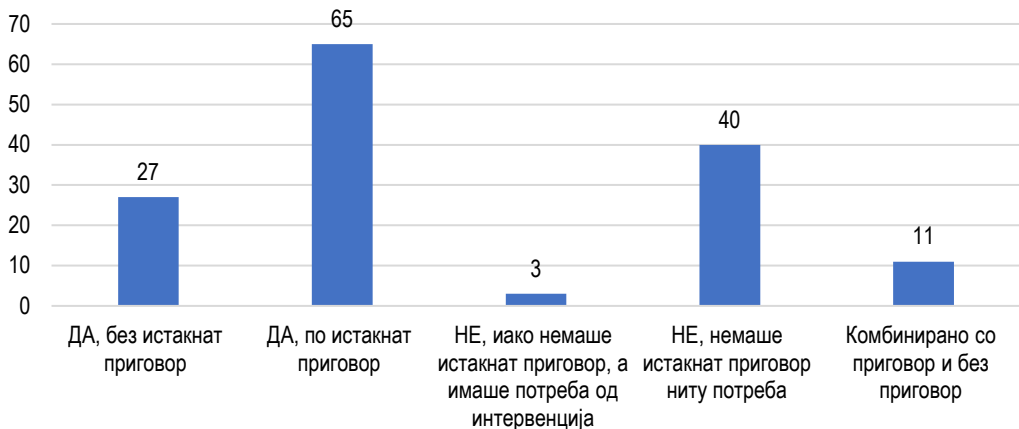

Дали судот го искористи правото да поставува прашања?

Откако ќе се заврши со испитување на сведокот, или вештото лице од страна на странките во постапката, судијата, односно претседателот на судечкиот совет и членовите на советот имаат право да поставуваат прашања на сведокот или вештакот, во насока на појаснување на дадените одговори. Во оваа насока, судската практика сè уште не е усогласена во поглед на опсегот на прашања што можат да бидат поставени од страна на судот, поради што и оваа година се среќава вообичаеното различно постапување од страна на судовите.

Оваа година може да се забележи промена во досега забележаниот тренд судите ретко да ја користат можноста да поставуваат прашања на сведоците, па така оваа година во повеќето од случаите (57%) судот поставувал прашања на сведоците и вештаците. Сепак, покрај ваквото зголемување на активноста на судот во поглед на испитувањето на сведоците, може да се забележи дека во 49% од случаите судот ја искористил можноста да поставува прашања само за појаснување на веќе дадените одговори. Од друга страна пак, забележуваме пораст на случаите кога ваквото поставување прашања од страна на судот прераснало во посебно испитување, па така доколку минатата година тоа било случај во 3%, оваа година изнесува 8%.

Како што беше напоменато, со преминот од инквизиторен во акузаторен модел на постапка, судот повеќе не е активен раководите, но тоа не значи дека истиот нема надлежности. Напротив, согласно постојните процесни закони судот има право и должност, да внимава на праведноста на испитувањето и дозволеноста на прашањата и одговорите. Така, судот има можност да забрани прашање или одговор на прашање, доколку истото го оцени како недопустливо или ирелевантно за предметот. Сепак, она што создава конфузија во практиката е тоа што одредбите од законот се двосмислени, па така нејасно е дали судот се грижи за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведното испитување по претходно истакнат приговор од спротивната страна, или тоа го прави во секој случај, независно од активноста на другата страна. Ваквата состојба, очекувано веќе подолг период предизвикува различно постапување и неможност за воедначување на судската практика во поглед на овие процесни одредби.

Дали судот се грижеше за дозволеноста на прашањата?

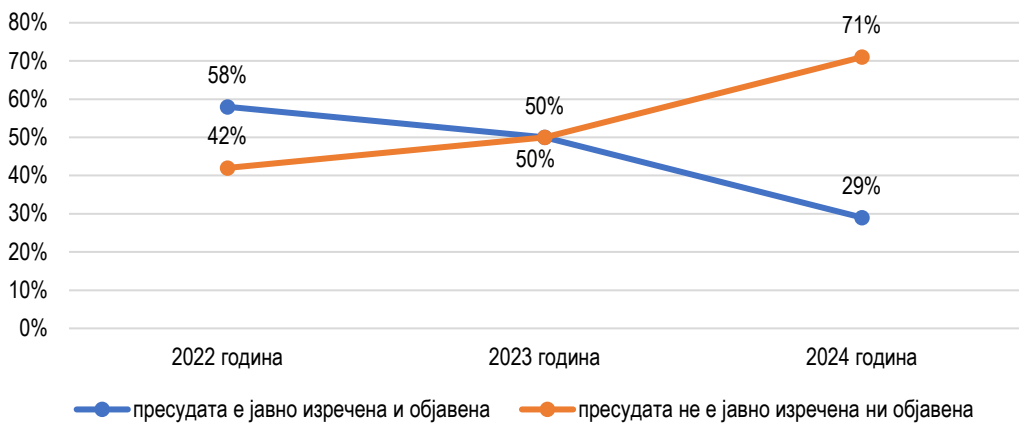
Така, оваа година е забележано дека судот најчесто води грижа за дозволеноста на прашањата откако ќе биде истакнат приговор од страна на странките во постапката, забележано на 65 рочишта за главна расправа на кои се испитувале сведоци, наспроти 27 кога тоа било направено без да биде истакнат приговор. На 11 рочишта судот внимавал за дозволеноста на прашањата, одговорите и праведноста на испитувањето во секој случај, независно дали имало

приговор или не. Во 3 случаи од страна на набљудувачите било оценето дека имало потреба од интервенција поради неправично испитување, меѓутоа судот не реагираше бидејќи немало истакнат приговор. Иако станува збор за мал број на случаи, како и перцепции од страна на набљудувачите за тоа дали требало да има интервенција од страна на судот иако нема приговор, сепак треба да се има предвид дека во сите 3 случаи станува збор за кривична постапка во која обвинетиот немал адвокат, а јавниот обвинител бил тој кој несоодветно го спроведувал испитувањето на сведокот. Сметаме дека во ваквите ситуации судиите треба да вложат поголем напор за контрола на праведноста на испитувањето, бидејќи е очекувано дека обвинетиот кој нема адвокат и е неука странка нема да знае соодветно да го искористи правото на приговор.

ПРЕСУДА

Пресудата е главната одлука на судот согласно која истиот треба да даде заклучок врз основ на претходно изведените докази и покренати прашања, со кој одлучува дали одредена тужба се уважува, одбива, или отфрла, односно дали определено лице е виновно за определено кривично дело. Пресудата се носи во името на граѓаните на Република Северна Македонија, а воедно правото на јавно судење, покрај правото на јавна расправа го опфаќа и правото на јавно објавување на пресудата. Оттука, јавното изрекување на пресудата не е доволно да го надомести неоправданото одржување на рочиштата без присуство на јавноста, но и обратно, односно јавноста на главната расправа не го ослободува судот од обврската за јавно изрекување и објавување на пресудата¹².

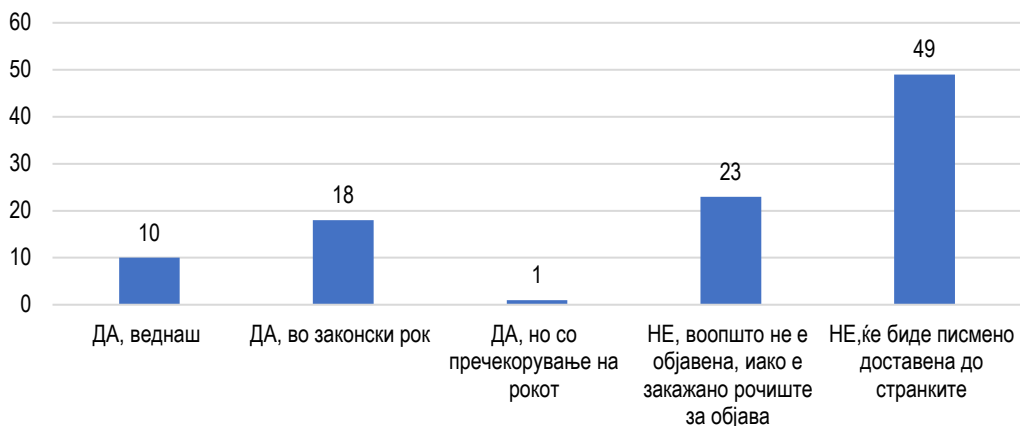
За жал, се забележува негативен тренд на сè поголем број на јавно неизречени и необјавени пресуди, кој согласно податоците од набљудуваните постапки започна во 2017 година, а кулминира оваа година со помалку од една третина на јавно изречени и објавени пресуди.

Јавно изрекување и објавување на пресуди

Отсуството на јавна објава на пресудата е најмногу изразено во парничните постапки, за разлика од кривичните, додека пак поради нискиот процент на донесени пресуди во постапките поврзани со организиран криминал и корупција, не може да се потврди дали ова одделение сè уште предничи во јавното објавување на пресудите. Покрај тоа што е потребно да се преземат чекори за унапредување на свесноста кај судиите за потребата од јавна објава на пресудата, потребно е да се направи посебно истражување за да се утврди зошто бројот на необјавени пресуди се зголемува секоја година, особено во граѓанските постапки. Гледано во контекст на динамиката на одржување и закажување на рочишта, интересно е што постои обратна пропорционалност, односно во парничните постапки каде има голем протек на време помеѓу две рочишта и помал број на вкупно одржани рочишта во еден предмет, има поголем процент на донесени пресуди. За разлика од ова, во постапките поврзани со организиран криминал и корупција има најдобра динамика на насрочување рочишта, како и најголем број на одржани рочишта во еден предмет, донесени се најмалку пресуди како пропорција од вкупниот број на набљудувани постапки.

¹² Артемов против Русија, бр. 14945/03

Дали судот ја изрече и објави пресудата?

Од друга страна, се забележува намалување на бројот на пресуди кои се објавуваат со пречекорување на законскиот рок, па така оваа година има само една таква одлука, што секако е охрабрувачки податок. Како што може да се забележи од податоците, вообичаено пресудите не се објавуваат веднаш по завршување на расправата, туку најчесто судот ја користи законската можност да закаже посебно рочиште за објава на пресудата во законски определените рокови. Она што е впечатливо е што се одржува секое трето од овие рочишта за објава на пресудата, а во две третини судијата, односно претседателот на советот воопшто не се појавува во закажаниот термин за да ја објави пресудата, иако во еден дел од овие случаи странките доаѓаат на рочиштето за да ја чујат одлуката на судот.

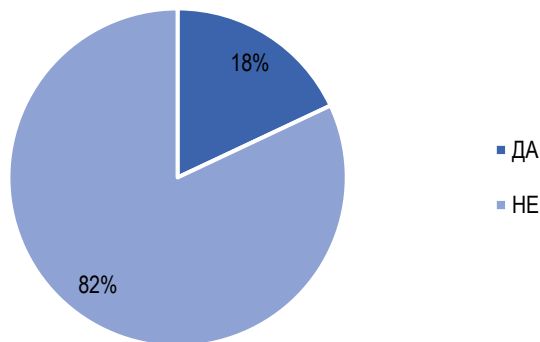

Дали судот даде образложение на пресудата?

Законите предвидуваат изреката на пресудата да се прочита јавно, од страна на претседателот на советот во присуство на странките, нивните законски застапници, полномошници и бранител. Присуството на странките на објавата на пресудата не е задолжително, а покрај тоа, судот има обврска накратко да ги соопшти причините за донесување на таквата пресуда и да го поучи обвинетото лице за правото на жалба. Во оваа фаза на објавување на пресудата судот не е должен да изнесе детално и исцрпно образложение на одлуката, но потребно е да даде краток осврт на клучните факти и докази согласно кои дошол до својата одлука. Од објавените пресуди во набљудуваните постапки оваа година, во 64% од случаите судот покрај соопштување на

изреката дал и кратко образложение за причините поради кои ја донел таквата одлука, но во 32% од случаите судот само накратко ја кажал изреката на пресудата, без воопшто да се осврне на причините.

Конечно, високиот процент на необјавени пресуди, како и високиот процент на објавени пресуди каде само накратко бил соопштен диспозитивот на одлуката придонесуваат до неисполнување на обврската на судот да ја поучи незадоволната странка за правото на жалба и иницирањето на жалбена постапка.

Дали судот ги образложи условите за жалба?

Иако согласно законските одредби поуките за правото на жалба се составен дел од писмено изработената одлука, потребно е да се има предвид дека јавното давање на поуките за правото на жалба при изрекување на пресудата е законска обврска за судот и воедно е одредба која служи за зајакнување на јавната доверба во судовите и нивните одлуки. Поради ова, со големо жалење констатираме дека постои континуиран и загрижувачки тренд на се помало почитување на законските одредби кои се однесуваат на јавното изрекување и објавување на одлуките, а со тоа и поуката за правото на жалба на судската одлука

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Услови за одржување на рочиште

Детектиран е пораст на одложувањата на рочиштата за кривични предмети, при што најголем пораст на одложувања имаат случаите поврзани со организиран криминал и корупција, од 24% во 2023 година на 41% во 2024 година, додека бројот на одлагање е најмал кај граѓанските постапки. Во овој поглед, сепак треба да се забележи дека делумно тоа се должи на различните деловнички правила според кои отсуството на една од странките во кривичната постапка е основа за одлагање, за разлика од парничните случаи каде што судот може да ја спроведе постапката, па дури и да донесе пресуда во отсуство на едната или двете странки. Интересно е што има намалување на бројот на донесени пресуди како процент од сите набљудувани кривични предмети, каде повторно има загрижувачко намалување на случаите поврзани со организиран криминал и корупција, од 26% од сите мониторираните случаи донесоа првостепена пресуда во 2023 година, на само 1% во 2024 година. За разлика од тоа, кај граѓанските предмети се забележува поголема ефикасност и во поглед на процентот на донесени пресуди, како и во процентот на одржани рочиште за расправа.

Рочиштата за предмети поврзани со организиран криминал и корупција вообичаено се закажуваат во рок од две недели, но во одредени граѓански предмети се забележува одложување на рочиштата за повеќе од 6 месеци. Она што загрижува е што најголем дел од нив се поврзани со работните односи, кои според законот се итни случаи и треба да добијат првостепена пресуда за не повеќе од 6 месеци. Екстремно долгиот период помеѓу две рочишта води кон бавно постапување и може да влијае на правото на судење во разумен рок, но и да ги поништи принципите на непосредност, контрадикторна постапка и усно изведување докази. Надминувањето на ваквите состојби бара дополнителни напори за подобро управување со закажувањето на рочиштата и зајакнување на судовите и јавните обвинителства со ресурси за ефикасно управување со судските процеси.

И оваа година најголемиот број на одлагањата се должат на отсуство на учесник во постапката без чие присуство истата не може да се спроведе, од кој во најголем број станува збор за отсуство на обвинетиот, меѓутоа се забележува пораст во отсуството на јавни обвинители, како и судии и судии поротници. Од овие отсуства, најголемиот број се должат на оправдани причини, како што е здравствената состојба, но се забележува и отсуство заради преклопување на судења, но и заради други стручни ангажмани на инволвираните лица, вклучително и судот. Имајќи предвид дека најголемиот број одложувања се должат на отсуство поради оправдани причини, неопходно е судот да користи соодветни дигитални алатки за да ги синхронизира и координира распоредите на судиите со оние на обвинителите и адвокатите. Дополнително, треба да постојат соодветни канали за комуникација преку кои странките и сведоците можат однапред да го известат судот доколку се појави некоја околност што го попречува нивното учество.

Неопходно е да се направат и соодветни инвестирања во капацитетите на судот за вршење на навремена и уредна достава на судските акти, особено доставата на поканите до обвинетите лица. Во оваа насока, добра е практиката која се применува најмногу во одделението за гонење на организиран криминал и корупција во Основниот кривичен суд Скопје, каде поканите и обезбедувањето на присуството на сведоците го вршат самите странки кои ги предлагаат, на кој начин се овозможува поголема ефикасност и поголема економичност на процесот. Сепак, останува фактот дека повеќе од четвртина од сите одложувања се поради неправилно и нередовно доставување на судски покани, покани и други судски списи, како и поради

неможноста на полицијата да ги лоцира, приведе, па дури и да ги доведе до судот обвинетите кои веќе се лишени од слобода. Ова укажува на недостаток на ресурси на судот и полицијата, но и на неоптимално управување со расположливите ресурси, а потоа и на недостаток на комуникација и на контрола од страна на судот врз овие процеси. Затоа, неопходно е да се градат иницијативи и активности за подобрување на судската работа во доставувањето на судските списи, но и за подобрување на комуникацијата помеѓу судот и другите институции за подобар пренос на информации и подобрена координација со цел поефективна судска постапка. Посебно внимание треба да се посвети на унапредување на капацитетите на судот за успешно и уредно вршење на доставата, како и на капацитетот на полицијата навреме да обезбеди податоци за живеалиштето или престојувалиштето на лицата инволвирани во постапките.

Јавност и право на јавно судење

Годинава имаме зголемување на рочишта каде јавноста била исклучена, како и исклучително голем број на рочишта со исклучена јавност каде што судот дозволил присуство на стручна јавност согласно Законот за кривична постапка и Законот за парнична постапка. Најголем број од ваквите случаи каде јавноста е исклучена од расправата, а било дозволено присуство на стручна јавност, се случаи поврзани со организиран криминал и корупција кои се водат пред Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот кривичен суд Скопје. Покрај ова, забележано е зголемување на случаите кога судијата дал несоодветни и непрофесионални коментари, се конфронтирал или користел слични тактики за да ја одврати јавноста од следење на рочиштето. Ваквите практики, иако се припишуваат на изолирани инциденти, за жал укажуваат на потребата од понатамошна работа на индивидуалните капацитети на судиите за да се препознае важноста, значењето и неопходноста од присуство на јавноста за време на главната расправа.

Практиката набљудувачите на судењето и другите присутни на главната расправа да се идентификуваат и нивните лични податоци да се внесуваат во записникот од рочиштето, што претходно беше забележано само во Основниот кривичен суд Скопје, сега е усвоена од повеќето судии од сите мониторираните првостепени судови. Оваа практика останува нејасна, особено што не ја применуваат сите судии и со право се доведува во прашање каква легитимна цел служи таквото дејствие.

Кај сите судови е забележано подобрување во однос на пристапноста до информациите за датумот, времето и местото на одржување на главната расправа, како и подобар пристап до други податоци од работата на судовите. За жал, случаите кога информациите за одредени случаи воопшто не биле јавно обелоденети сè уште се забележуваат во пракса, па затоа е неопходно судовите да преземат ревносни напори за навремено објавување и ажурирање на информациите за тековните предмети и да го подобрат пристапот на граѓаните до овие информации. Воспоставените добри практики треба да бидат усвоени од сите судови, а неопходна е и соодветна распределба на ресурсите за да им се овозможи на судовите правилно да комуницираат со јавноста, бидејќи тоа е еден од позначајните фактори што влијае на довербата на јавноста во судството.

Еднаквост на оружјата

Зголемен е бројот на случаи каде што едната странка немала пристап до доказите на другата страна и немала можност да се запознае со истите пред првото рочиште: Оваа состојба најмногу се случува во кривичните предмети, од кои во најголем број повторно станува збор за

пропуст на јавните обвинители да ја информираат одбраната со прибраните докази пред да поднесат обвинителен акт и да ѝ овозможат на одбраната соодветно да се подготви за судењето. Од друга страна, иако малку, сепак забележани се и случаи каде обвинителството не е запознаено со доказите што ги предложила одбраната. Во сите овие ситуации, судовите успеаја да ги надминат сите вакви инциденти и да овозможат спротивната страна да се запознае со доказите, како и да обезбедат дополнително време за да се овозможи соодветна подготовка на одбраната, или спротивната страна. Но, поради тоа се случуваат одолговлекувања на постапката кои не би се случиле доколку другата страна, особено одбраната во кривичните предмети, навремено била запознаена со доказите прибрани од обвинителството, а со тоа и би имала соодветно време да го подготви својот предмет. Затоа, неопходно е да се зајакнат капацитетите на обвинителството, како и свеста на обвинителите за информирање на одбраната за завршување на истрагата, обезбедување пристап до доказите и доставување релевантни докази до одбраната.

Забележано е и зголемување на случаите каде одбраната реагира до судот поради пречки во спроведување на самостојна истрага за прибирање докази и за подготвување на нивниот предмет. Иако судот соодветно реагира во овие случаи, неможноста одбраната да спроведе сопствена истрага и навремено да ги прибави потребните докази повторно предизвикува непотребно одолговлекување на постапката. Затоа, треба да се преземат активности од повеќе засегнати страни за соодветно да се овозможи остварување на овие права од страна на одбраната во кривичната постапка. Ова не само што подразбира зајакнување на капацитетите на адвокатите за собирање докази, туку и подигнување на свеста кај државните органи, институциите и другите правни субјекти за правото на одбраната да спроведува независна истрага и да собира докази на сличен начин како и јавното обвинителство.

Непристрасност и независност

Секоја година се јавува определен број на предмети кој фигурира околу 1% од набљудуваните случаи каде набљудувачите добиле впечаток дека судот е пристрасен кон една од странките, па така ниту оваа година не е исклучок од овој тренд. Она што оваа година е сепак различно, е тоа што е забележано намалување на ваквите инциденти во кривичните предмети и зголемување на граѓанските предмети во кои набљудувачите добиле впечаток за пристрасност на судот. Иако ова се перцепции на набљудувачите, тие сепак треба да се сфатат сериозно и треба да служат како повод за да се преземат чекори за искоренување на ваквите случаи, особено затоа што привидот на пристрасност најчесто се должи на специфично однесување на судот, често манифестирано преку несоодветни и непотребни коментари за време на постапката. Треба да се напомене дека доколку ваквото однесување остави впечаток на пристрасност кај објективните набљудувачи, тоа секако ќе фрли сомнеж врз одлуката на судот и меѓу страните вклучени во постапката. Затоа, неопходно е да се има соодветен механизам за контрола на однесувањето на учесниците во постапката, што може да се олесни доколку судските сали се соодветно опремени за аудио и визуелно снимање на рочиштата како што е тоа предвидено со Законот за кривична постапка и Законот за парнична постапка.

По минатогодишниот рекорден број случаи на несоодветно и непрофесионално однесување кај дел од учесниците во постапката, вклучително и самиот суд, годинава има големо намалување на ваквите инциденти. Најголем дел од инцидентите повторно се во кривична постапка, а половина од несоодветната комуникација била помеѓу јавните обвинители и бранителите. Особено е важно да се напомене дека има намалување на случаите каде што судијата или членовите на советот покажале непрофесионално однесување, а во сите случаи кога странките во постапката се вклучиле во несоодветна комуникација, судијата успеал брзо да воспостави

ред во судницата. Бидејќи ваквото однесување сериозно влијае на имиџот и угледот на судовите, треба да преземат активности од страна на Судскиот совет, Јавниот обвинител и Советот на јавни обвинители, Академијата за судии и јавни обвинители, како и Адвокатската комора, за зајакнување на меките вештини на судиите, јавните обвинители и адвокатите за професионално и достоинствено однесување во судот.

Поуки за правата

За жал, повторно се забележани случаи каде судот не ги поучил странките за правата и тоа во 10% од случаите, што е речиси идентично со состојбата во 2022 година, но двојно повеќе од минатата година. Иако бројот на овие ситуации во практиката е релативно низок, тој укажува на речиси постојан број случаи каде што судиите не даваат соодветни поуки за правата на странките. Поради истрајноста на оваа состојба, не треба да се занемари и да се третира како серија на изолирани инциденти, туку треба да послужи како мотив за зајакнување на свеста на судиите за законската обврска да им дадат поуки на обвинетите за нивните права, без разлика дали истите имаат адвокат или не.

Од друга страна, меѓу судиите се шири позитивната практика со која одредени судии детално ги објаснуваат правата на обвинетите во кривичните предмети, како и правата на тужителите и тужените во граѓанска постапка, па така во 2024 година се забележува зголемен број на деталното појаснети права на учесници во постапката од страна на судот. Во овие случаи, судот дал инструкции на разбирлив начин за инволвираните поединци и дал краток преглед на постапките, што е практика што другите судии треба да се охрабруваат да ја усвојат. Меѓутоа, мора да се има предвид дека иако постои зголемување на примената на оваа практика, сепак истата на практикуваат само мал број од судиите, поради што е потребно да се истакнат како позитивен пример и да се мотивираат другите судии да ја применуваат истата практика која има исклучително позитивно влијание врз перцепциите на инволвираните странки во постапката за професионалноста, достапноста и доследноста на судот во примена на законите.

Признание на вина

Продолжува трендот секоја година да има помалку признанија на главната расправа, па оваа година е забележан исклучително низок број. Ова е особено видливо во кривичните случаи поврзани со организиран криминал и корупција каде се евидентирани само две признанија на вина. За разлика од ова, голем дел од спогодбите направени пред поднесување обвинение се однесуваат на случаите на организиран криминал и корупција, па затоа се придржуваме до препораката од претходните години дека треба да се направи конкретно прилагодено и наменето истражување за овој тренд на мал број на признанија, висок степен на спогодби за вина со обвинителството.

Признанијата на вина дадени на главната расправа судот рутински ги прифаќа, а оценката на вистинитоста, доброволноста и свесноста за признанието се врши само формалистички. Во таа насока, во само во еден случај по признавањето се изведени докази во прилог на признанието, додека пак во останатите случаи се изведени само докази во врска со определувањето на видот и висината на кривичната санкција. Добра практика би била доколку судот оцени дали признавањето на вината во кривичната постапка се врши слободно и со целосна свест за последиците на посуштински начин, како и да се изведат барем некои докази со кои би се поткрепила вистинитоста и доброволноста на признанието.

Доказна постапка

Загрижувачки е сè уште високиот број на предмети во кои материјалните докази биле изведени од страна на судот, па така оваа година тоа се повеќе од половината од рочиштата на кои биле изведувани материјални докази. Со оглед на новиот модел на контрадикторност на кривичната и парничната постапка во кои судот е повеќе пасивен набљудувач отколку активен раководител на постапките, сметаме дека ваквата практика од страна на судовите е несоодветна и затоа не е јасно како оваа практика е сè уште доминантен начин на изведување докази. Изведувањето на предложените докази, вклучително и материјалните докази, треба да биде препуштено на самите странки вклучени во постапката со цел да можат истите да ги презентираат на начин на кој сметаат дека најмногу би се потврдила нивната теорија на случај.

Покрај ова, повторно е забележано дека постои нееднаква практика во начинот на изведување на материјалните докази. Во огромно мнозинство од случаите при изведувањето на доказите се чита само насловот на доказите, што ја прави доказната постапка нејасна и нетранспарентна за јавноста која го следи судењето. Од друга страна, во останатите случаи се чита целата содржина на материјалните, односно писмените докази, што пак придонесува кон непотребно оптоварување на записниците и на судот се непотребни информации и се одзема повеќе време од потребното. Сè ова води или до збунувачки рочишта каде што јавноста не може да ја разбере суштината на случајот или до долги рочишта оптоварени со непотребни информации. Затоа, потребно е да се работи на зајакнување на индивидуалните капацитети за изведување материјални докази, како на јавните обвинители, така и на адвокатите на одбраната, соодветно да се изведуваат доказите со изнесување на суштината на доказите и со нив докажаните околности. Во оваа насока, треба да се истакне дека јавното изнесување докази, меѓу другото, служи и за јавноста подобро да ја разбере постапката и да види дека правдата е задоволена.

Кога станува збор за испитувањето на сведоците за време на главната расправа, особено е охрабрувачки што две последователни години не е откриен ниту еден случај на прекршување на правото на слободно испитување на сведокот што странката го предложила, како и на релевантните одредби што ѝ дозволуваат на спротивната страна вкрстено да ги испрашува сведоците на другата страна.

Оваа година има благ пораст на случаите каде што судот ја искористил опцијата да поставува прашања на сведоците заради појаснување на претходно дадените одговори. Покрај ова, зголемен е и бројот на случаи кога судиите поставуваат прашања кои го надминуваат она што странките претходно го навеле при директно или вкрстено испитување, па со тоа се претвориле во посебно испитување на сведокот од страна на судот. Практиката обично зависи од повеќе фактори, како што е недостатокот на напори од страна на странките при поставување прашања на сведокот, но и поради личните преференции на некои судии да ја задржат контролата и да ја истражат материјалната вистината, како во што беше практика на постапување во стариот модел на инквизиторна постапка. Поради ова, треба да се преземат конкретни активности за подобрување на капацитетите на обвинителите и адвокатите за испитување на сведоци, но и обуки и подигање на свеста на судот за неутралност и неинтервенција во испитувањето и изведувањето докази.

Забележано е дека судиите посветуваат многу повеќе внимание и се грижат за дозволеноста на прашањата и праведноста на прашањата и одговорите откако претходно се изнесени приговори од странките во постапката, отколку во случаите кога нема приговори, што секако е во согласност со новиот модел на адверсаријални постапки. Со оглед на тоа што сегашниот текст на Законот за кривична постапка не е доволно јасен во однос на тоа дали судот треба да

внимава на допуштеноста на прашањата и одговорите само откако ќе биде поднесен приговор или дали тоа треба да го направи дури и кога нема даден приговор, сметаме дека ова прашање веќе е добро појаснето и регулирано во Нацрт-Законот за кривичната постапка, но останува судската практика да развие нијансиран пристап кон ова прашање. Ова е особено важно бидејќи истражувањата од претходните години спроведени од Коалицијата „Сите за правично судење“ покажаа дека во практиката, кога не се претходно истакнати приговори, судот многу повеќе интервенира во корист на јавниот обвинител, отколку што тоа го прави во корист на обвинетиот или на одбраната.

Пресуда

Загрижувачки е трендот на постојано намалување на процентот на јавно објавени пресуди, особено во граѓанските постапки. Годинава, од набљудуваните постапки, судот јавно изрече и објави од помалку од една третина од сите донесени пресуди, што е алармантно ниска бројка и воедно рекордно ниско ниво забележано во досегашниот мониторинг на судски постапки. Имајќи предвид дека правото на јавно судење се состои и од јавна расправа и од јавно објавување на пресудата, како и со оглед на тоа што пресудите се носат на име на граѓаните на Северна Македонија, не треба да има случаи каде пресудата не е јавно објавено. Затоа, неопходно е да се преземат соодветни чекори за да се истражат причините кои ја предизвикуваат оваа состојба и да се спроведат конкретни активности за зајакнување на капацитетот и свеста на судиите за јавно објавување на пресудите.

Пресудите кои беа јавно објавени беа придружени со соодветно образложение и оправдување изнесено на кратко од страна на судот, но во речиси третина од сите случаи во кои беше донесена и јавно објавена пресуда, судијата не даде никакво образложение и аргументација на одлуката, туку само кратко го соопшти исходот од случајот. Треба да се има превид дека од судовите не се очекува да го соопштат целосното, детално образложение на пресудата при нејзиното јавно изрекување, но сепак, неопходно е да биде дадено кратко, сумарно образложение на клучните причини и факти врз чиј основ е донесена пресудата. Затоа, градењето капацитети за навремено јавно изрекување и објавување на пресудите е од клучно значење, но притоа битно е да постои и ефикасна контрола врз професионалното и доследно почитување на законските одредби од страна на судиите, особено оние кои го регулираат правото на јавно судење.

Годинава има невообичаено мал број случаи на организиран криминал и корупција во кои е донесена првостепена пресуда, иако случаите поврзани со организиран криминал и корупција имаат најголем дел од одржаните рочишта. За разлика од ова се забележува благо намалување на ефикасноста на судот во кривичните постапки со намалување на процентот на набљудувани предмети во кои била донесена пресуда, додека пак постои зголемување на ефикасноста на судот во парничните постапки каде во повеќе од една третина од набљудуваните предмети била донесена првостепена пресуда.

Постои релативно стабилен сооднос на изречени осудителни, ослободителни и одбивателни пресуди на годишно ниво, при што во практиката доминираат осудителни пресуди. Оваа состојба сама по себе не може да биде специфичен показател за одредени состојби, туку треба да биде предмет на посебно истражување за да се разберат причините за високата стапка на успех на јавните обвинители. Иако повеќето осудителни пресуди се носат врз основа на признавање на вина во текот на главната расправа, бројот на пресуди врз основа на признавање на вина постојано се намалува. Оттука, неопходно е да се истражат причините за

ваквиот тренд, особено ако се има предвид дека признавањето на вината беше масовно користено во првите четири години по стапувањето во сила на Законот за кривичната постапка.

WWW.CAFT.ORG.MK